

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ С.І. Сидоренко
«_____» _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР

**ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
(ПЕРЕКЛАД ВКЛЮЧНО), ПЕРША – АНГЛІЙСЬКА»**

**Тема: *ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕДАЧІ КОНЦЕПТУ «ЗЛОДІЙ»
В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ ДЕТЕКТИВНИХ
ОПОВІДАНЬ ЕДГАРА ПО (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ «ВБИВСТВА НА ВУЛИЦІ
МОРГ», «ТАЄМНИЦЯ МАРІ РОЖЕ», «ВИКРАДЕНИЙ ЛИСТ», «ЗОЛОТИЙ
ЖУК»)***

Виконавець: студентка групи ФЛ-201«Мз» ВЕДМЕДЕНКО ОЛЕНА СЕРГІЇВНА

Керівник: канд. пед. наук, доцент РУДІНА МАРІНА ВОЛОДИМИРІВНА

Нормоконтролер: _____ (Кондратенко Юлія Вікторівна)

Київ 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра англійської філології і перекладу

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ С.І Сидоренко

«_____» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Ведмеденко Олени Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові випускника в родовому відмінку)

1. Тема дипломної: Лексичні трансформації як засіб передачі концепту «злодій» в англо-українському художньому перекладі детективних оповідань едгара по (на прикладі творів «вбивства на вулиці морг», «таємниця марі роже», «викрадений лист», «золотий жук»)

затверджена наказом ректора від «_____» _____ 202__ р. № _____

2. Термін виконання роботи: з _____ по _____

3. Вихідні дані роботи У роботі подано аналіз вербалізації концепту «злодій» та його відтворення за допомогою лексичних трансформацій в україномовному перекладі детективних оповідань Е. По. Досліджено, що конкретизація використовується при передачі концепту «злодій» у 32% випадків, генералізація – у 27% випадків, модуляція – у 22% випадків, а компенсація – 19% випадків.

4. Зміст роботи: Розділ 1. Перекладацькі трансформації як спосіб передачі концепту в перекладі творів художньої літератури.

Розділ 2. Методологія дослідження концепту «злодій» у перекладацькому аспекті.

Розділ 3. Концепт «злодій» у детективних оповіданнях Е. По та лексичні трансформації його відтворення в англо-українському художньому перекладі оповідань «Вбивства на вулиці Морг», «Таємниця Марі Роже», «Викрадений лист», «Золотий жук»

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу:

Додаток А. Основні підходи до вивчення концептів. Додаток Б. Визначення дефініції «концепт» у працях мовознавців. Додаток В. Методика дослідження концепту «злодій» у детективних оповіданнях Е. По. Додаток Г. Мовні засоби вираження концепту «злодій» у детективних оповіданнях Е. По. Додаток Д.

Мовні засоби відтворення концепту «злодій» у перекладі детективних оповідань Е. По. Додаток Ж Відсотковий показник використання лексичних перекладацьких трансформацій при відтворенні концепту «злодій» у детективних оповіданнях Е. По

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Підготувати та узгодити розширений план-конспект дипломної роботи.	до 10.10	
2	Підготувати чорновий варіант роботи	до 10.11	
3	Урахувати рекомендації наукового керівника, опрацювати та внести результати додаткових досліджень, що проводилися під час переддипломної практики, підготувати чистовий варіант роботи.	до 20.11	
4	Оформити чистовий варіант роботи та подати його науковому керівникові для підготовки відгуку та організації рецензування.	до 30.11	
5	Подати роботу до комісії з попереднього захисту дипломних робіт.	до 07.12	
6	Подати остаточний варіант роботи в оправі, а також повний пакет супровідних документів на випускову кафедру.	за тиждень до початку роботи ЕК	

7. Консультація з окремого(мих) розділу(ів):

Назва розділу	Консультант (посада, ПІБ)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв

8. Дата видачі завдання: «_____» _____ 2020 р.

Керівник дипломної роботи _____
(підпис керівника)

Рудіна М.В.
(П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис випускника)

Ведмеденко О.С.
(П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота «ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕДАЧІ КОНЦЕПТУ «ЗЛОДІЙ» В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ ДЕТЕКТИВНИХ ОПОВІДАНЬ ЕДГАРА ПО (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ «ВБИВСТВА НА ВУЛИЦІ МОРГ», «ТАЄМНИЦЯ МАРІ РОЖЕ», «ВИКРАДЕНИЙ ЛИСТ», «ЗОЛОТИЙ ЖУК»)): 98 с., 5 табл., 1 графік, 100 літературних джерел.

Об'єкт дослідження: концепт «злодій», створений Е. По в детективних оповіданнях.

Мета роботи: дослідити вербалізацію концепту «злодій» та його відтворення за допомогою лексичних трансформацій в україномовному перекладі детективних оповідань Е. По.

Методи дослідження: комплексний аналіз, компонентний аналіз, трансформаційний аналіз, метод кількісних підрахунків, метод словникових дефініцій, зіставний метод.

Результати магістерської роботи рекомендується використовувати для розв'язання практичних проблем, пов'язаних із англійсько-українським художнім перекладом, а також під час підготовки до семінарів з практики письмового перекладу, у теоретичних курсах лексикології, загального мовознавства, лінгвокультурології, фразеології, когнітивної лінгвістики, міжкультурної комунікації.

ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ, КОНЦЕПТ, ВЕРБАЛІЗАЦІЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ, ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ, КОНЦЕПТ «ЗЛОДІЙ».

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Перекладацькі трансформації як спосіб передачі концепту в перекладі творів художньої літератури	9
1.1. Поняття та класифікації перекладацьких трансформацій.....	9
1.2. Художня своєрідність детективних оповідань та концепту «злочин»....	16
1.3. Труднощі художнього перекладу концепту «злочин» у детективних оповіданнях.....	25
Розділ 2. Методологія дослідження концепту «злочин» у перекладацькому аспекті.....	33
2.1 Інструменти когнітивної лінгвістики.....	33
2.2. Методи аналізу концепту в літературі.....	41
2.3. Методи дослідження концепту «злочин» у перекладі.....	47
Розділ 3. Концепт «злочин» у детективних оповіданнях Е. По та лексичні трансформації його відтворення в англо-українському художньому перекладі оповідань «Вбивства на вулиці Морґ», «Таємниця Марі Роже», «Викрадений лист», «Золотий жук».....	55
3.1. Загальна характеристика лексичних трансформацій у художньому перекладі детективних оповідань Е. По.....	55
3.1.1. Конкретизація як засіб передачі концепту «злочин» в оповіданні «Золотий жук».....	57
3.1.2. Використання трансформації генералізації при відтворенні концепту «злочин» в оповіданні «Таємниця Марі Роже».....	64
3.1.3. Застосування модуляції при перекладі концепту «злочин» в оповіданні «Викрадений лист».....	71
3.2. Особливості застосування трансформації компенсації у детективному оповіданні «Вбивства на вулиці Морґ».....	74
Висновки	80
Список використаних джерел	84
Додатки	91

Додаток А	92
Додаток Б	93
Додаток В	95
Додаток Г	96
Додаток Д	97
Додаток Ж	98

ВСТУП

Визначальною рисою сучасного мовознавства є зрушення парадигми його досліджень у бік функціонального, антропоцентричного, когнітивного бачення та розуміння мовних явищ. Основним завданням такого підходу є розв'язання проблем вербалізації інформації в процесі пізнання оточуючого світу, способів представлення мовних одиниць у людській свідомості та їхньої участі у забезпеченні акту комунікації. У світлі когнітивно-зорієнтованих лінгвістичних пошуків предметом особливої уваги постають дослідження та моделювання мовної картини світу, окремих її фрагментів [1, с. 79].

Лінгвістичні та культурні знання в сучасному світі є основною опорою для спілкування і розуміння. Оскільки процес міжнародної та міжкультурної комунікації, або крос-комунікації, породжує нові типи особистості, то при цьому виникає необхідність для людей різних культур, розвинути в собі концептуальну компетентність. Виходячи з цього, когнітивна лінгвістика є одним із найбільш актуальних напрямків для досліджень в контексті англійської мови та перекладу.

За останні десятиліття лінгвісти звернулися до напрямку, пов'язаного з вивченням когнітивних моделей, що стоять за тими чи іншими мовними одиницями. Переважна увага приділяється тепер змісту і засобам мовного втілення базових концептів, в число яких входять і компоненти оцінної картини світу. Серйозні когнітивні дослідження спираються на результати структурно-семантичного опису словника [13, с. 5].

Розвиток гуманітарного знання сформував перед мовознавством наступне завдання: створити новий термін, який би адекватно передавав сенс мовного знака, а також зняв би функціональну обмеженість традиційних значень, та який би зумів органічно об'єднати логіко психологічні та лінгвістичні категорії. Таким терміном став концепт – найважливіший об'єкт дослідження когнітивної лінгвістики. Виділення концепту як ментального утворення, наділеного лінгвокультурною специфікою – це природний крок у розвитку антропоцентричної парадигми гуманітарного, зокрема лінгвістичного знання [22, с. 79]. По суті, в концепції безособового і об'єктивістського поняття відтворюється справжність етносемантики,

в семантичній системі закріплюються образи загального національно-культурного прототипу носія мови.

У сучасному перекладознавстві все більше уваги приділяється відтворенню концептів, які в мові вербалізуються для опису особливостей національних картин світу та певних суспільних проблем [1, с. 81]. У працях провідних лінгвістів розв'язуються проблеми визначення поняття «концепт», його онтології та шляхів його репрезентації (роботи А. Бабушкіна, А. Белової, А. Вежбицької, С. Воркачева, О. Кубрякової, В. Красних, М. Полюжина, Ю. Степанова та ін.), проте статус концепту в перекладознавстві залишається недостатньо визначеним. Головними напрямками досліджень у цьому плані є опис способів вербалізації концептів у певному дискурсі та виявлення особливостей структурування останніх з метою відтворення способів їх перевербалізації цільовою мовою.

У процесі відтворення певних концептів перекладачі часто вдаються до ряду перекладацьких трансформацій. Тема перекладацьких трансформацій (або перетворень) знаходиться в центрі уваги і вітчизняних, і зарубіжних перекладознавців, але між вченими досі не існує єдиної думки, що ж саме є перекладацькою трансформацією. Вітчизняне перекладознавство акцентує увагу на перекладацьких перетвореннях (трансформаціях або методах), зарубіжне – на перекладацьких прийомах. Незважаючи на відносно молодий вік теорії перекладу або перекладознавства як науки, у даний час існує безліч робіт, присвячених перекладацьким трансформаціям. І це не дивно, оскільки цей аспект є одним із центральних, і знання його теоретичних основ надзвичайно важливе в роботі будь-якого перекладача. Якщо лексичні відмінності в текстах різних функціональних стилів помітні навіть для непрофесіонала (це значна кількість термінів та кліше в наукових текстах та переважання емоційно-експресивних лексичних засобів, наявність синонімії, доцільність використання сленгу, афоризмів, крилатих виразів у художній літературі), граматичні відмінності менш виразні, та не менш різноманітні.

Одним із концептів, який висвітлюється в багатьох англійських детективних творах є концепт «злочин». Як вигаданий персонаж «злочин» – це головний негативний герой художнього твору, тобто, антигерой. Саме в детективних творах

такий персонаж є ключовим у сюжеті та вимагає детального дослідження з боку лінгвістики. Оскільки детективи є популярними в усьому світі, то виникає необхідність розгляду їх перекладу та визначення особливостей головного образу творів. Чи не найпопулярнішим автором детективних оповідань є Е. По. Образи «зłodія» Е. По універсальні, позбавлені визначеності сюжету і покликані стимулювати уяву читача за допомогою емоційного підтексту.

Актуальність дослідження визначається його спрямованістю в галузі когнітивної лінгвістики, оскільки саме лексиці відведена особлива роль у відображенні об'єктів навколишнього світу, адже саме слово номінує концепт і пов'язує найважливіші знання про світ в єдину інформаційну систему. Також дослідження є актуальним, адже в ньому висвітлюються способи перекладу концепту «зłodій», який є ключовим у популярній літературі детективного жанру.

Мета дослідження полягає в дослідженні вербалізації концепту «зłodій» та його відтворення за допомогою лексичних трансформацій в україномовному перекладі детективних оповідань Е. По.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки **завдань**:

- уточнити поняття та особливості перекладацької трансформації;
- охарактеризувати художню своєрідність детективних оповідань і концепту «зłodій»;
- визначити труднощі художнього перекладу концепту «зłodій» у детективних оповіданнях;
- визначити інструменти когнітивної лінгвістики;
- дослідити методи аналізу концепту;
- висвітлити методи дослідження концепту «зłodій»;
- проаналізувати використання лексичних трансформацій у художньому перекладі детективних оповідань Е. По.

Об'єктом дослідження є концепт «зłodій», створений Е. По в детективних оповіданнях.

Предметом дослідження є особливості застосування лексичних трансформацій у процесі відтворення концепту «злодій» в україномовному перекладі детективних оповідань Е. По.

Матеріал дослідження нараховує 101 мовну одиницю на позначення вербалізації концепту «злодій», дібраних із детективних оповідань Е. По «Вбивства на вулиці Морг», «Таємниця Марі Роже», «Викрадений лист», «Золотий жук» та їх україномовного перекладу.

Для розв'язання поставлених завдань у роботі застосовано **комплексну методику дослідження**, а саме: вжито такі загальнонаукові методи, як дедукція, індукція, конкретизація, системний аналіз. Основними **методами** аналізу лексичних трансформацій у простих реченнях є комплексний аналіз, аналіз із залученням елементів компонентного, трансформаційного аналізу, а також методу кількісних підрахунків і методу словникових дефініцій. При порівнянні англійського тексту та його україномовного перекладу було використано зіставний метод.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в процесі дослідження широкого спектру проблем, важливих для перекладу художньої літератури та концептології, акцентовано увагу на вербалізації концепту «злодій» та його відтворенні саме за допомогою лексичних трансформацій, оскільки концепт «злодій» має багат шарову структуру і відзначається національно-культурною специфікою функціонування, існує в тісному зв'язку зі свідомістю і мисленням носія мови.

Практичне значення роботи визначається тим, що отримані результати можна застосовувати для розв'язання практичних проблем, пов'язаних із англійсько-українським художнім перекладом. Матеріал дослідження може бути корисним для студентів під час підготовки до семінарів з практики письмового перекладу, у теоретичних курсах лексикології, загального мовознавства, лінгвокультурології, фразеології, когнітивної лінгвістики, міжкультурної комунікації.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження оприлюднено на Міжнародній науково-практичній конференції «Мова, література і

культура: актуальні питання взаємодії» (жовтень 2020, м. Львів) та на Міжнародній науково-практичній конференції «Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук» (листопад 2020, м. Одеса).

Публікації отриманих результатів. Основні результати дослідження опубліковано у збірнику тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії» (жовтень 2020, м. Львів) та у збірнику тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук» (листопад 2020, м. Одеса).

Ведмеденко О. Концепт «злодій» у детективних оповіданнях Е. По та лексичні трансформації його відтворення в англо-українському художньому перекладі. *Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії*. Львів, 2020. С. 68-71.

Рудіна М., Ведмеденко О. Використання лексичних перекладацьких трансформацій у процесі відтворення концепту «злодій». *Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук*. Одеса, 2020. С. 49-53.

РОЗДІЛ 1

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК СПОСІБ ПЕРЕДАЧІ КОНЦЕПТУ В ПЕРЕКЛАДІ ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Поняття та особливості перекладацької трансформації

Загальновідомо, що переклад – це передача змісту письмового або усного висловлювання засобами іншої мови. Словник-довідник лінгвістичних термінів поділяє переклад на три основні групи: дослівний, вільний та художній. Переклад іншомовного тексту відбувається шляхом заміни слів мови-джерела їх еквівалентами у цільовій мові, при збереженні іншомовної конструкції. Перекладач, відтворюючи загальний зміст іншомовного тексту, повинен розуміти смислові деталі й емоційно-експресивні відтінки тексту, виражені мовними засобами мови-оригіналу. Переклад, що зберігає тонкощі змісту іншомовного тексту, його образну систему, враховує семантичні та виразні особливості як мови-джерела, так і мови-перекладу, називається художнім [9, с. 127].

Література має особливе місце серед інших видів мистецтв. На відміну від музики та образотворчого мистецтва, які впливають на людей різних національностей безпосередньо, через зір і слух, що притаманні всім здоровим людям, література сприймається завдяки засобам мови, що є специфічною для кожного народу. Тому літературний твір інколи стикається зі значними перешкодами на шляху до свого читача, якщо цей читач є носієм іншої мовної системи, ніж автор твору. Оскільки навіть полілінгвізм і білінгвізм не можуть вирішити цю проблему через існування великої кількості мов, то на допомогу приходить переклад, тобто такий вид творчості, в процесі якого твір, який існує в одній мові, відтворюється в іншій [9, с. 45].

Виконуючи переклад, перекладач передусім визначає спосіб перекладу, тобто міру інформаційної впорядкованості для перекладного тексту. Перший ступінь у виборі способу впорядкованості полягає у визначенні того, в якому виді має бути представлений початковий текст у перекладацькій культурі: повністю або частково.

Залежно від комунікативного завдання на цьому етапі вибирається або повний, або скорочений переклад [11, с. 11].

Т. А. Казакова поділяє переклад на такі типи: вибірковий, функціональний, буквальний, семантичний та комунікативний. Комунікативний переклад полягає у виборі такого шляху передачі початкової інформації, який призводить до перекладного тексту з початково адекватною дією на одержувача. Семантичний переклад полягає в більш повній передачі контекстуального значення елементів початкового тексту в одиницях перекладацької мови. Буквальний переклад полягає в послівному відтворенні початкового тексту в одиницях мови перекладу, по можливості, зі збереженням навіть порядку дотримання елементів [23, с. 19].

Вибірковий переклад як спосіб скороченого перекладу полягає у виборі ключових, з точки зору перекладача, одиниць початкового тексту та їх повному перекладі. Функціональний переклад полягає в компонуванні, трансформуванні перекладного тексту з функціонально перетворених одиниць початкового тексту. Функціональне перетворення може ґрунтуватись на лексико-семантичних, граматичних і стилістичних трансформаціях початкового тексту [14, с. 18].

Проблемами перекладознавства художнього твору займалися В. Россельс, В. Коптілов, Д. Дюришин, А. Попович та інші. Наразі існує безліч класифікацій перекладацьких трансформацій (далі ПТ), запропонованих різними авторами. Розглянемо деякі з них.

Так, Б.А. Бенедиктов визначає переклад як «особливу двомовну діяльність» [7, с. 20]. Проаналізувавши ряд досліджень на тему перекладу художнього твору, ми стверджуємо, що в процесі перекладу часто виявляється неможливість використання відповідності слів і виразів, які подає словник. У подібних випадках перекладач удається до трансформаційного перекладу, який полягає в перетворенні внутрішньої форми слова або словосполучення або ж її повній заміні для адекватної передачі змісту висловлювання. Досягнення адекватності в перекладі пов'язане з умінням грамотно ідентифікувати перекладацьку проблему і здійснити необхідні перекладацькі трансформації.

Дослідження перекладацьких трансформацій при перекладі художнього тексту і є головною метою даної роботи. Першочергово термін «трансформація» був пов'язаний із становленням «трансформаційної граматики». Трансформаційна граMATика розглядає правила породження синтаксичних структур, які характеризуються одним і тим же змістом, але відрізняються один від одного вираженням. Згідно з правилами трансформації, з вихідної (ядерної) структури виводяться інші структури (трансформи), або, навпаки, останні зводяться до ядерної структури. Питання про визначення перекладацьких трансформацій вирішується відповідно до вихідних принципів конкретної теорії.

Розглянемо як саме формулюють визначення трансформації різні вчені. Скажімо, Л.С. Бархударов стверджує, що перекладацькі трансформації – це ті багаточисельні і якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності («адекватності перекладу») всупереч розбіжностям у формальних і семантичних системах двох мов [6, с. 40].

Натомість, Р.К. Міньяр-Белоручев визначає, що трансформація полягає в зміні формальних (лексичні і граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні їх форми, призначеної для передачі [44, с.75].

У свою чергу Я.Й. Рецкер стверджує, що: трансформації – прийоми логічного мислення, за допомогою яких перекладач розкриває значення іншомовного слова в контексті і знаходить йому відповідність, не співпадаючу із словниковою (лексичні трансформації) і перетворення структури речення в процесі перекладу відповідно до норм мови перекладу (граматичні трансформації) [55, с. 50].

О.Д. Швейцер використовує термін «трансформація» в перекладознавстві в метафоричному сенсі. Насправді, йдеться про відношення між вихідними і кінцевими мовними виразами, про заміну в процесі перекладу однієї форми вираження іншою, заміну, яку образно називаємо перетворенням або трансформацією. Перекладацькі трансформації за своєю суттю є міжмовними операціями «перевираження» сенсу [66, с. 43].

Слід розглянути також визначення В.Є. Щетинкіна: «перекладацькою трансформацією є перебудова будь-якого елемента вихідного тексту, яка необхідна для того, щоб зберегти в перекладі специфіку вираженого цим елементом значення і тим самим отримати в мові-приймачі повноцінний його змістовний еквівалент» [67, с. 27].

Особливу увагу приділимо визначенню Л.К. Латишева: «перекладацькі трансформації – особливий вид перефразовування, тобто міжмовне перефразовування» [33, с. 32].

Так, В.Н. Комісаров, у свою чергу, стверджує: «перекладацькі (міжмовні) трансформації – це перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу». Перекладацькі трансформації, на його думку, носять формально-семантичний характер, перетворюючи як форму, так і значення вихідних одиниць. Тобто, як вважає В.Н. Комісаров, перекладацькі трансформації – це способи перекладу, які може використовувати перекладач при перекладі різних оригіналів у тих випадках, коли словникова відповідність відсутня або не може бути використана за умовами контексту [28, с. 33].

Не менш важливими є визначення В.Г. Гака: «перекладацькі трансформації – це відхід від використання ізоморфних засобів, наявних в обох мовах» [17, с. 13]. Завершимо представлений список визначень відомих вчених твердженням Л.С. Бархударова: трансформація – це певні відносини між двома мовними одиницями, з яких одна є початковою, а друга створюється на основі першої, отже, перекладацькі трансформації – ті багаточисельні і якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності («адекватності перекладу») всупереч розбіжностям у формальних і семантичних системах двох мов [6, с. 77].

Вважається, що саме це визначення найточніше відображає єство питання, оскільки саме Л.С. Бархударов в своїх роботах відзначає, що:

1) термін «трансформація» не можна розуміти буквально, оскільки текст оригіналу не «перетвориться» в тому сенсі, що він не змінюється сам по собі;

2) оригінал залишається незмінним, але на його основі за допомогою певних перекладацьких трансформацій створюється текст іншою мовою;

3) переклад є міжмовною трансформацією [6, с. 87].

Як видно з перерахованих визначень, термін «перекладацька трансформація» інтерпретується по-різному. Деякі автори, зокрема В. Г. Гак, обмежують поняття «перекладацька трансформація», вбачаючи в ньому відмову від наявних міжмовних відповідностей, що ґрунтуються на ізоморфних явищах мови. Тим самим дослідники виключають з визначення ті випадки, коли між мовою оригіналу та мовою перекладу відсутні такі відповідності. В цьому випадку В. Г. Гак пропонує називати подібні перетворення «квазітрансформаціями», тобто «розбіжності у використанні мовних засобів, що обумовлюються особливостями систем двох мов (відсутністю системних еквівалентів)» [17, с. 29]. Квазітрансформації відзначаються в таких основних випадках: а) лексичні чи граматичні лакуни (відсутність в одному з мов даної граматичної категорії або лексичного закріплення даного значення); б) розбіжності в обсязі значення слів або граматичних категорій [7, с. 31].

На наш погляд, подібне розмежування на справжні перекладацькі трансформації і квазітрансформації не змінюють суті перекладацького процесу, який розглядається як міжмовне перетворення. Адже вже сама по собі розбіжність мови оригіналу та мови перекладу на рівні системи, норми і узусу змушує перекладача вдаватися до еквівалентних міжмовних перетворень. Швидше, подібне розмежування можна ввести, кажучи про характер перекладацьких трансформацій.

При перекладі деякі трансформації, зумовлені певними відмінностями в системах мов, мають вимушений характер, в той же час виділяються перекладацькі трансформації, необґрунтовані такими відмінностями, але необхідні для збереження комунікативно-функціональних властивостей тексту. Характер трансформацій дозволяє стосовно кожного окремого випадку розкрити умови, що роблять необхідним відхід від буквалізму [30, с. 101].

Однак більшість перекладознавців, наприклад Л. С. Бархударов, В. Н. Комісаров та ін., визначають поняття «перекладацька трансформація» як відношення між текстом оригіналу і текстом перекладу [6; 28]. Тим самим маються

на увазі різні міжмовні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності. Такий підхід дозволяє говорити про комплексний характер перекладацьких трансформацій і відповідає перекладацькій реальності.

Подання процесу перекладу як перетворення однієї форми вираження в іншу має умовний сенс. Насправді, одиниці оригіналу залишаються незмінними, перекладач лише підшукує їм в мові перекладу комунікативно рівноцінні одиниці, відбувається «перевираження» сенсу, тобто між одиницями оригіналу і перекладу виявляються певні відносини, які можуть описуватися умовно - як ніби одиниці перекладу отримані шляхом маніпуляцій над одиницями оригіналу [11, с. 34].

На сьогодні в теорії перекладу відомо і описано велику кількість перекладацьких трансформацій. Як вважає В. Г. Гак, загальна інвентаризація і типологічна класифікація всіх можливих мовних перетворень може надати безсумнівну користь перекладознавству. Вона забезпечує рішення трьох завдань: надати перекладачеві повну гаму засобів, здатних виразити дане значення; виправдати існуючу практику перекладу, оскільки в своїй роботі перекладачі стихійно вдаються до перетворень, часом досить складних; дати лінгвістичне пояснення будь-якого виду розбіжностей при перекладі [17, с. 64]. Крім того, знання перекладачем «правил, прийомів і стереотипів» забезпечує більшу надійність і об'єктивність результатів перекладу, допомагає в умовах обмеження часу швидше знайти варіант перекладу [17, с. 46].

Що стосується поділу трансформацій на види, існує безліч різних точок зору, проте більшість лінгвістів поділяють усі перекладацькі трансформації на лексичні, граматичні і змішані (або комплексні).

Залежно від типу одиниць мови оригіналу, перекладацькі трансформації поділяють на лексичні й граматичні. Крім того, існують також комплексні лексико-граматичні трансформації, де перетворення належать одночасно до лексичних і граматичних одиниць оригіналу або є міжрівневими, тобто здійснюють перехід від лексичних одиниць до граматичних і навпаки [4, с. 40].

Найактуальнішими класифікаціями перекладацьких трансформацій є класифікація В. Н. Комісарова та Л. С. Бархударова, де відрізняється навіть сам

підхід до поділу трансформацій на типи: В. Н. Комісаров поділяє всі трансформації на лексичні, граматичні та комплексні лексико-граматичні [28], а Л. С. Бархударов - на заміни, додавання, опущення і перестановки [6]. В. Н. Комісаров включає в свою класифікацію транскрибування, транслітерацію, калькування, у Л. С. Бархударова вони ніяк не відображені.

Однак в зазначених типологіях спостерігається і схожість. Прийоми конкретизації і генералізації, антонімічного перекладу присутні як в типології В. Н. Комісарова, так і в типології Л. С. Бархударова. Прийом, який визначається В. Н. Комісаровим як модуляція, Л. С. Бархударов трактує як заміну наслідку причиною і навпаки.

Прийоми додавання і опущення згадуються в системі трансформацій Л. С. Бархударова як основні типи. В. Н. Комісаров ці два прийоми не включає в загальну класифікацію трансформацій, а розглядає їх як технічні прийоми перекладу поряд з прийомом переміщення лексичних одиниць, який в типології Л. С. Бархударова називається перестановками.

На практиці в чистому вигляді вищеописані перекладацькі трансформації зустрічаються досить рідко. У більшості випадків вони тісно взаємопов'язані і переплітаються між собою. Безумовно, як і всякі класифікації, вищевикладені типології перекладацьких трансформацій є умовними і не можуть охопити всі прийоми, насправді використовувані перекладачем. Недоліком всіх класифікацій є те, що їх автори не вказують на відносну частотність окремих трансформацій, які вони перераховують, в різних видах перекладу.

У своєму дослідженні ми будемо використовувати класифікацію перекладацьких трансформацій, зокрема лексичних, за класифікацією В.Н. Комісарова, яка зводиться до таких видів трансформацій: лексичні, граматичні, комплексні.

Говорячи про лексичні трансформації, він називає транслітерацію, перекладацьке транскрибування, калькування, деякі лексико-семантичні заміни. Наприклад, модуляцію, конкретизацію та генералізацію. До граматичних трансформацій належать дослівний переклад (або синтаксичне уподібнення),

граматичні заміни (заміна членів речення, форм слова, частин мови) і членування речення. Комплексні трансформації також можна назвати лексико-граматичними. Сюди належать експлікація (по-іншому, описовий переклад), антонімічний переклад та компенсація.

Отже, подано визначення поняття переклад, трансформація такими вченими, як: Г. М. Стрілковський, Б. А. Бенедиктов, А. Ф. Ширяєв, Л. С. Бархударов, В. Г. Гак, О. Д. Швейцер. Проаналізувавши визначення поняття перекладацькі трансформації різних дослідників, ми вважаємо, що попри розбіжності в поглядах, науковці погоджуються з тим, що перекладач мусить уникати буквального перекладу, натомість він має правильно ідентифікувати перекладацькі проблеми й звертатися до необхідних перекладацьких трансформацій, прагнучи передати зміст тексту оригіналу засобами мови перекладу.

Існує безліч типів перекладацьких трансформацій в сучасній лінгвістичній науці. У своєму дослідженні ми будемо використовувати класифікацію перекладацьких трансформацій, зокрема лексичних, за класифікацією В. Н. Комісарова, який виділяє: лексичні, граматичні, комплексні трансформації. До лексичних він відносить транслітерацію, перекладацьке транскрибування, калькування, модуляцію, конкретизацію, генералізацію та компенсацію.

1.2. Художня своєрідність детективних оповідань та концепту «злочин»

Когнітивна лінгвістика – наука, яка займається дослідженням процесів виробництва і розуміння природної мови, принципів мовної категоризації, типів понятійних структур та їхніх мовних відповідностей, когнітивно-семантичних суперкатегорії і т.ін [86, с. 27].

На думку Е. С. Кубрякової, когнітивна лінгвістика вивчає «об'єднання, в яких сконцентровані максимально релевантні для буденної свідомості властивості» [32, с. 141]. Ми мислимо концептами, які представляють собою осередки добре структурованого знання. Варто зазначити, що саме концепт є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики. Однак, незважаючи на те, що поняття концепт можна вважати для сучасної когнітивістики утвердженням, зміст цього поняття дуже істотно

варіюється в концепціях різних наукових шкіл і окремих вчених. Справа в тому, що концепт – категорія розумова і це дає великий простір для її тлумачення [95].

Так, розглядаючи теорію В. Гумбольдта про народний дух, А. А. Потебня визнає питання про походження мови питанням про явища душевного життя, що передують мові, про закони його освіти і розвитку, про вплив його на подальшу душевну діяльність, тобто питанням суто психологічним. А. А. Потебня розуміє, що в душевній діяльності є поняття найсильніші і поняття, що залишаються далеко. Саме найсильніші уявлення беруть участь в утворенні нових думок. А. А. Потебня добре бачить роль асоціації і злиття асоціацій в освіті рядів уявлень. Різноманітні уявлення, сприйняті одночасно, не втрачаючи своєї цілісності, можуть складатися в одне ціле. При злитті два різних уявлення сприймаються як одне [51, с. 56].

А. А. Потебня добре розумів роль мови в процесах пізнання нового, в процесах становлення та розвитку знань людини про світ на основі психологічних процесів асоціації, на основі різних по силі уявлень людини про явища, які мають назву в мові [51, с. 88].

Сучасна когнітивна лінгвістика належить до числа наук, які за допомогою своїх методів досліджують один спільний предмет – когніцію. Когніція як процес пізнання, відображення свідомістю людини навколишньої дійсності та перетворення цієї інформації в свідомості, в теперішній час в сучасній науці розуміється ширше – термін когнітивний, який раніше означав «пізнавальний», зараз все більше набуває значення «внутрішній», «ментальний» [86, с. 79].

До завдань когнітивної науки «входить і опис / вивчення систем уявлення знань і процесів обробки і переробки інформації, і – одночасно – дослідження загальних принципів організації когнітивних здібностей людини в єдиний ментальний механізм, і встановлення їх взаємозв'язку і взаємодії» [86, с. 68]. Таким чином, когнітивна лінгвістика – один з напрямків міждисциплінарної когнітивної науки.

Когнітивна лінгвістика досліджує ментальні процеси, що відбуваються при сприйнятті, осмисленні і пізнанні дійсності свідомістю, а також види і форми їх ментальних репрезентацій. Матеріалом лінгвокогнітивного аналізу є мова, а цілі

такого дослідження в різних конкретних напрямках (школах) когнітивної лінгвістики можуть відрізнятись – від поглибленого вивчення мови за допомогою когнітивного категоріально-термінологічного апарату до конкретного моделювання змісту і структури окремих концептів як одиниць національної свідомості (концептосфери) [35, с. 80].

Таким чином, когнітивна лінгвістика як самостійна галузь сучасної лінгвістичної науки виділилася з когнітивної науки. Кінцевим завданням когнітивної лінгвістики, як і когнітивної науки в цілому, є «отримання даних про діяльність розуму» [37, с. 281]. При цьому дослідження свідомості становить загальний предмет когнітивної науки і когнітивної лінгвістики [37, с. 282].

З нашої точки зору, можна говорити про наступні напрями в когнітивній лінгвістиці, які визначилися на сьогоднішній день:

- культурологічне – дослідження концептів як елементів культури в опорі на дані різних наук. Такі дослідження зазвичай де-факто міждисциплінарні, не пов'язані виключно з лінгвістикою, хоча можуть виконуватися і лінгвістами (що і дозволяє розглядати даний підхід в рамках когнітивної лінгвістики); мова в цьому випадку виступає лише як один з джерел знань про концепти (наприклад, для опису концепту використовуються дані про етимологію слова, що називає цей концепт);
- лінгвокультурологічний – дослідження названих мовними одиницями концептів як елементів національної лінгвокультури в їх зв'язку з національними цінностями і національними особливостями цієї культури: напрямок «від мови до культури»;
- логічний – аналіз концептів логічними методами, не дивлячись на залежність від їх мовної форми;
- семантико-когнітивний – дослідження лексичної і граматичної семантики мови як засобу доступу до змісту концептів, як засобу їх моделювання від семантики мови до концептосфери;
- філософсько-семіотичний – досліджуються когнітивні основи знаковості [3, с. 267].

Кожний з цих напрямків можна вважати вже досить сформованим в сучасній лінгвістиці, всі вони мають свої методичні принципи: об'єднує їх перш за все теоретичне уявлення про концепт як одиницю свідомості. Крім того, відзначимо наявність досить великого числа робіт, які об'єднують фактичне ототожнення понять концепт і значення слова: традиційний аналіз семантики слова називається при цьому аналізом концепту, а семантичні дослідження – когнітивними [35, с. 79].

Вперше у вітчизняній науці термін концепт був ужитий С. А. Аскольдовим-Алексеевим в 1928 р. Вчений визначив концепт як збірне поняття, яке поєднує в процесі думки безліч предметів, дій, розумових функцій одного і того ж роду (концепти рослина, справедливість, математичні концепти) [3, с. 268].

Д.С. Лихачов приблизно в цей же час використовував поняття концепт для позначення узагальненої розумової одиниці, яка відображає і інтерпретує явища дійсності залежно від освіти, особистого досвіду, професійного і соціального досвіду носія мови і, будучи свого роду узагальненням різних значень слова в індивідуальних свідомостях носіїв мови, дозволяє спілкуватися, долати існуючі між ними індивідуальні відмінності в розумінні слів. Концепт, за Д.С. Лихачовим, не виникає зі значень слів, а є результатом зіткнення засвоєного значення з особистим життєвим досвідом мовця [37, с. 280].

Так, наприклад, В.Я. Миркін свою дуже цікаву і інформативну статтю про види значення слова починає такою фразою: «Концепт, закріплений за певним словом, є (лексичним) значенням слова» [42, с. 102]. Створений підхід до лінгвокогнітивного дослідження ми позначаємо як семантико-когнітивний, підкреслюючи цією назвою основний напрямок дослідження – дослідження співвідношення семантики мови з концептосферою народу, співвідношення семантичних процесів з когнітивними. Мислення людини невербальне, воно здійснюється за допомогою універсального предметного коду. Люди мислять концептами, кодованими одиницями цього коду і складовими бази універсального предметного коду.

В даний час слід визнати, що саме концепт є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики. Однак, незважаючи на те, що поняття концепт можна вважати для

сучасної когнітивістики утвердженим, зміст цього поняття дуже істотно варіюється в концепціях різних наукових шкіл і окремих вчених. Справа в тому, що концепт – категорія розумова і це дає великий простір для її тлумачення [98].

Е.С. Кубрякова пропонує таке визначення концепту: «Концепт – оперативна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, квант знання. Найважливіші концепти виражені в мові» [32, с. 141]. Вона характеризує концепти як «багатосторонню ментальну структуру, в якій можна виділити ціннісну, образну, понятійну частини. Вчений зазначає, що про концепти варто говорити лише в тому випадку, якщо ця область осмислюється в мовній свідомості та отримує позначення одним словом» [32, с. 142].

Концепт кодується у свідомості індивідуально, виступаючи як чуттєвий компонент змісту концепту, і є базовою одиницею універсального предметного коду людини. Так, ми вважаємо, що концепти правильніше інтерпретувати насамперед як одиниці мислення, а не пам'яті, оскільки їх основне призначення – забезпечувати процес мислення [10, с. 45].

Сукупність мовних засобів, які об'єктивують концепт в певний період розвитку суспільства, визначається нами як номінативне поле концепту. Номінативне поле концепту принципово неоднорідне. Воно містить як прямі номінації самого концепту безпосередньо (ядро номінативного поля), так і номінації окремих когнітивних ознак концепту, що розкривають зміст концепту і ставлення до нього в різних комунікативних ситуаціях (периферія номінативного поля). Так, в ядро номінативного поля концепту «керівник» увійдуть начальник, керівник, шеф, бос, господар, адміністратор, перша особа, керувати, розпоряджатися, командувати, керівний. В периферію - кричить, товстий, чинити свавілля, примхливий, компетентний, авторитарний, всевладний і багато інших [35, с. 21].

Перерахуємо мовні засоби, які можуть входити в номінативне поле того чи іншого концепту і забезпечити його формування в процесі лінгвокогнітивного дослідження:

- прямі номінації концепту (ключове слово-репрезентант концепту, яке

обирається дослідником в якості імені концепту і імені номинативного поля, і його системні синоніми);

- похідні номінації концепту (переносні, похідні); однокореневі слова, одиниці різних частин мови;

- контекстуальні синоніми;

- okazіональні індивідуально-авторські номінації;

- стійкі поєднання слів, синонімічні ключовим словом (фруктовий сад, підводний човен, капітан команди і ін.);

- фразеологізми, що включають ім'я концепту (перша ластівка, залізниця, біла ворона та ін.);

- паремії (прислів'я, приказки та афоризми) – хто не з нами, той проти нас; молодозелено;

- метафоричні номінації (до концепту душа - душа співає, плаче, радіє, сумує, сміється, рветься назовні і под.);

- стійкі порівняння з ключовим словом (високий як стовп, розумний як Ейнштейн);

- вільні словосполучення, які номінують ті чи інші ознаки, які характеризують концепт (хмара грозова, велика, чорна) [35, с. 83].

Найбільш надійний спосіб виявлення невербалізованих концептів – контрастивні дослідження, що дозволяють виявити одиниці, що не мають перекладних відповідностей, в одній з мов. Життєвий досвід людини постійно збагачує зміст концептів, які складають його концептосферу, причому збагачується як образний компонент концепту, так і раціональна складова – інформаційний мінімум і інтерпретаційні ознаки (людина отримує додаткові відомості про море, пожежу) [46, с. 84]. В процесі історичного розвитку концептосфера людини зазнає змін. Багато концептів зникає в ході розвитку суспільного життя.

Матеріалом нашого дослідження слугує концепт «злочин», який функціонує в детективних оповіданнях. Перш ніж розглянути особливості наведеного концепту, варто визначити художню своєрідність детективних оповідань. Детектив – пригодницький роман, повість або розповідь, який відрізняється гостросюжетним

змістом і завершується розкриттям таємниць подій. Цей жанр характеризує наступна тенденція: часом його складові схрещуються з елементами серйозної прози, організовуючи відповідно до своїх жанрових канонів досить великі структури – від одного епізоду до цілого твору [5, с. 29]. Основне завдання оповідача полягає в тому, щоб переконати читача, що «злочин» і не думає про вчинення злочину, а сам автор не задумується про літературну підробку.

Величезну роль у детективному творі відіграють способи опису героїв. Існує кілька позицій оповідача, іншими словами, форм оповіді. Всі форми оповіді поділяються на дві категорії: суб'єктивну й об'єктивну. При використанні суб'єктивних форм оповіді, оповідач знає про думки і почуття принаймні одного персонажа. При використанні об'єктивних форм розповіді оповідач не розкриває внутрішній світ жодного персонажа.

Якщо оповідач постійно знаходиться поза персонажами, на віддалі від їх внутрішнього світу, якщо він оповідає нам про події так, ніби дивиться спектакль, ми маємо справу з неупередженим підходом. Подібна форма оповіді називається безстороннім підходом, тому що оповідач знаходиться поза персонажем, розглядає його дії «об'єктивно». Читач не знає, що герой відчуває, про що думає, що збирається робити. Оповідач грає роль спостерігача, акуратно записуючи все, що бачить і чує .

Вважаємо, що розповідь від першої особи завжди є суб'єктивною. Оповідач знає про думки і почуття одного персонажа, оскільки сам ним і є. Оповідач може взяти роль будь-якого персонажа, він може бути головним героєм, може бути його суперником. В оповіданні від першої особи багато плюсів, особливо для початківців письменників.

Найголовнішим у детективі є персонажі, адже це матеріал, з якого будується вся книга. Тому, щоб написати цікаву книгу, необхідно створити яскравих персонажів, які протягом тривалого часу житимуть у свідомості читача. У детективних оповіданнях, жоден з персонажів не схожий на справжніх людей. Персонаж завжди красивіший або огидніший, підлий або благородніший, зліший або великодушній ший, ніж справжня людина, що живе в реальному світі [2, с. 127].

Персонаж перевершує справжню людину в усьому. Персонаж може бути складним, мінливим, навіть загадковим, але він завжди повинен бути зрозумілий читачеві. До того ж персонаж, на відміну від реальної людини, обмежений просторовими рамками сюжету. Коли письменник розповідає нам про життя персонажа свого твору, він повинен згадувати тільки про ті думки, почуття, враження, бажання і т.д. свого героя, які безпосередньо відносяться до розвитку його особистості, впливають на його вчинки. Вони повинні співвідноситися з тими рисами характеру, які будуть відігравати вирішальну роль, коли герой зіткнеться з життєвими колізіями, приготовлені для нього сюжетом.

Найголовнішим персонажем детективних оповідань є концепт *злодій*, англійською *villain*. Для визначення понятійного компонента «злочинця» ми звернемося до словникових дефініцій, що визначають розглянутий концепт. За даними етимологічного словника англійської мови лексема *villain* походить від англо-французького слова, що має значення «людина низького (сільського) походження». У старофранцузькій мові *Vilain* – «селянин, фермер, підступний простолюдин, селяк». В латині *villanus* – «наймит». Слово має одну основу з *villa* – село [100]. Найбільш важливі етапи розвитку сенсу цього слова можна підсумувати таким чином: «*житель ферми; селянин; грубіян, хам; клоун; скупий; негідник, мерзотник*».

За результатом етимологічного аналізу можна простежити, що лексема «злочинець» спочатку з'явилася в значенні «сільського жителя», далі «людини низького походження» і на заключному етапі – «людина низьких якостей характеру». Така трансформація можлива була тільки в англійській мові, оскільки слово «low» – «низький» в ментальності англомовних людей співвідноситься як із зовнішніми, так і з моральними якостями. Якщо провести порівняння з українською мовою, то в концептосфері «людина низького походження» наведене визначення з часом набуло позитивної дефініції – «людина замкнута в собі, убога».

Якщо звернутися до Longman Dictionary, то знаходимо наступне визначення: *villain* – «*the main bad character in a film, play, or story*» неформальне значення – «*informal a bad person or criminal*» [99]. Таким чином, згідно з лексикографічними

джерелами, значення лексеми «зłodий» зводиться до поняття «зла людина». Як вигаданий персонаж «зłodий» – це головний негативний герой художнього твору або фільму, тобто, антигерой.

Розглядаючи лінгвокультурний концепт «зłodий», необхідно розуміти, що мова йде про вигаданого персонажа, що позначений національно-культурною значущістю, відображеною за допомогою лексичних засобів у мові. Національно-культурні цінності є найбільш значущою категорією в питаннях визначення важливості предметів, подій, явищ.

В американських детективах лиходій має ім'я, характер і особливості зовнішності, часто максимально привабливі для аудиторії (до чого нерідко додається особиста харизма відомих акторів). Зовнішність і поведінка традиційних персонажів зазвичай підпорядковується певним сформованим культурним штампам. Типові особливості англійського антигероя зливаються з соціальною невизначеністю, а відчуження підкреслюється зовнішньою привабливістю і чарівною силою. Створюваний лиходій занадто симпатичний, тому ненавидіти і вбивати його стає складно (хоча бажаючи знаходяться завжди).

Простеживши за історією соціального образу «лиходія» в американській історії, можна зробити висновок про те, що вже на ранніх етапах, з'являється подвійність сприйняття образу зла. Це не могло не відбитися на сучасній культурі. Зłodий ХХІ століття також має двоїсту природу. Він схильний до рефлексії (часто надмірно), не позбавлений естетичного почуття і далеко не завжди ставиться до людей вороже. Його переслідують люди, але у нього знаходяться і захисники серед них. Він хоче, щоб про нього знали. Причиною, через яку багато хто з персонажів, звернулися до зла є не їх власне зла природа, а ставлення до них оточуючих людей, застосоване насильство, агресія, відторгнення, а іноді не надана вчасно допомога.

Отже, ми визначаємо концепт як ментальне утворення, що є базовою одиницею розумового коду людини, що володіє відносно впорядкованою внутрішньою структурою, що представляє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості і суспільства і несе комплексну інформацію про

предмет або явище, про інтерпретацію даної інформації суспільною свідомістю і суспільними відносинами до даного предмета або явища.

Матеріалом нашого дослідження слугують детективні оповідання, які характеризуються наявністю значної кількості персонажів, один з яких є *зłodий* / *villain*. Розглядаючи лінгвокультурний концепт «зłodий», необхідно розуміти, що мова йде про вигаданого персонажа, що володіє національно-культурною значущістю, відображеною за допомогою лексичних засобів в мові.

1.3. Труднощі художнього перекладу концепту «зłodий» у детективних оповіданнях

Основою теорії перекладу є загальнолінгвістичні положення, що визначають характер розгляду і вирішення власне перекладацьких проблем. У ході розробки лінгвістичної теорії перекладу була продемонстрована некоректність «теорії неперекладності». Розгляд перекладу з позицій мовознавства чітко визначив неможливість повної тотожності змісту оригіналу і перекладу. Мовна своєрідність будь-якого тексту, орієнтованість його змісту на певний мовний колектив, що володіє лише йому притаманними «фоновими» знаннями і культурно-історичними особливостями, не можуть бути з абсолютною повнотою «відтвореними» іншою мовою [28, с. 52]. Тому переклад не передбачає створення тотожного тексту і відсутність тотожності не може служити доказом неможливості перекладу. Втрата певних елементів тексту, не означає, що він «неперекладний»: така втрата зазвичай і виявляється, коли текст відтворено і переклад зіставляється з оригіналом.

Неможливість відтворити в перекладі якусь особливість оригіналу – це лише частковий вияв загального принципу нетотожності змісту двох текстів різними мовами. Відсутність тотожності аж ніяк не заважає перекладу виконувати ті ж комунікативні функції, для виконання яких був створений текст оригіналу. Відомо, що в змісті висловлювання є елементи сенсу, які не мають значення для даного повідомлення, а «нав'язуються» йому семантикою мовних одиниць [28, с. 56].

Для створення повноцінного перекладу перекладач повинен брати до уваги характерні особливості автора повідомлення (джерела інформації) і тих одержувачів

(рецепторів) інформації, для яких призначається це повідомлення, їх знання та досвід, реальність, яка відображається в повідомленні, характер і особливості сприйняття людей, яким адресується переклад, і всі інші аспекти міжмовної комунікації, що впливають на хід і результат перекладацького процесу. Тому лінгвістична теорія перекладу розглядає переклад в широких рамках міжмовної комунікації та вивчає всі її аспекти і визначальні чинники як власне мовні, так і зовнішні по відношенню до мови, але які прямо або опосередковано впливають на вибір мовних одиниць у процесі перекладу [28, с. 58].

Лінгвістична теорія перекладу має справу як з текстами мови оригіналу і мови перекладу, так і з процесом перетворення тексту оригіналу в текст перекладу. Але і такий підхід виявився недостатнім. Перекладацька діяльність носить посередницький характер, оскільки її мета полягає в тому, щоб зробити доступним для читачів перекладу повідомлення, надіслане автором оригіналу іншою мовою [28, с. 65]. Іншими словами, завдяки перекладознавству забезпечується можливість спілкування між людьми, що говорять на різних мовах, можливість міжмовної комунікації.

Художній переклад як різновид перекладацької діяльності є одним із проявів духовної культури, отже має розглядатися як важливий функціональний компонент її складної системи. Провідна роль у ньому полягає у виявленні багатосторонніх зв'язків та відношень з навколишнім середовищем індивіда. Слід сказати також, що переклад є максимально «фактичним», однак головне в ньому – «відношення»: балансує між подібностями і відмінностями мов і культур він стає «третьою стороною», яка набуває рис обох мовних і ментальних структур, узгоджуючи останні між собою [1, с. 92]. Відповідно першочерговим завданням перекладача є виявлення і правильне розуміння когнітивного простору автора, тобто сукупності знань та уявлень автора про світ, що відбиваються на когнітивному рівні семантики мовної одиниці.

Варто зазначити, що перекладач повинен чітко розмежовувати види перекладу й знати їхні відмінності. У даному випадку нас перш за все цікавить художній переклад. Серед багаточисельних складних проблем, які вивчає сучасне

мовознавство, важливе місце посідає вивчення лінгвістичних аспектів міжмовної діяльності, яку називають «перекладом» або «перекладацькою діяльністю» [95].

Перекладаючи художній текст з іноземної мови на українську, перекладач, як правило, стикається з цілою низкою труднощів. В теорії перекладу художніх текстів існує така думка: оригінал художнього тексту, спочатку написаний для читачів своєї мови, володіє своїми національними особливостями і характеристиками, які характерні тільки для даного народу, практично не може бути в абсолютній точності відтворений на мові іншого народу [2, с. 13]. І з цим не можна не погодитися.

На відміну від перекладів, наприклад, наукових текстів, переклад художніх творів можна в повній мірі порівняти з мистецтвом, завданням якого є не буквально передача тексту, а щось більше. Складність перекладу художніх текстів можна пояснити специфічними способами відображення світу в різних мовах і відмінністю культур, до яких належать мови перекладу і оригіналу, через що дослівний переклад часто просто не в змозі передати всю глибину художнього твору.

Далеко не кожен, навіть практикуючий, перекладач в змозі якісно перекласти художній твір, тому що найчастіше перекладачеві доводиться не стільки репродукувати текст іноземною мовою, скільки створювати його заново, попередньо всебічно осмисливши оригінал. Для створення грамотного літературного перекладу перекладач повинен володіти вмінням інтерпретації ігор слів, здатністю передачі художніх образів [5, с. 79]. Отже, перекладач художніх творів – це не просто людина, яка досконало володіє двома мовами, це також і письменник.

Переклад художнього твору не є просто буквальний дослівний переклад тексту і часто художній переклад тексту може не збігатися з оригіналом, так як головне завдання такого перекладу – інтерпретувати оригінал так, щоб переклад означав для носіїв мови перекладу те ж саме, що означав оригінал висловлювання для носіїв своєї мови [9, с. 98]. Отже, перекладач викладає на папері своє бачення, розуміння художнього тексту. Провівши аналіз перекладу і зіставивши результати з оригіналом тексту, можна визначити рівень, художній смак, широту письменницького світогляду і особливості світогляду перекладача.

При первинному аналізі особливостей перекладу художнього тексту, можна виділити наступний ряд проблем, з якими стикаються всі перекладачі:

- специфіка перекладу стійких виразів;
- проблема перекладу гри слів;
- необхідність прийняття до уваги культурних відмінностей [12, с. 86].

Специфіка перекладу стійких виразів не така складна, як це може здатися на перший погляд. Користуючись словником стійких словосполучень та зворотів мови, а також словником синонімів можна без особливих зусиль підібрати найбільш підходящий переклад.

Проблема перекладу гри слів є одним із найцікавіших моментів в художньому перекладі – це коли текст, що перекладається має гумористичну або іронічну підоснову. Необхідно володіти особливою майстерністю, щоб зуміти зберегти гру слів, яку має на увазі автор.

Переважно гра слів ґрунтується на багатозначності слова. Часом трапляється, що значення слова в оригіналі і перекладі збігаються, дозволяючи зберегти зміст і принцип гри слів. Проблема ж полягає в тому, що мовні збіги при грі слів надзвичайно рідкісні [1, с. 183].

В цьому випадку дану гру слів допускається пропустити, або ж компенсувати її, обігравши якесь інше слово. Або зробити так, як робить більшість перекладачів - поставити свою примітку з позначкою «гра слів».

Переклад діалогів відрізняється від перекладу основного тексту тим, що при їх відтворенні перекладач повинен враховувати не тільки авторський стиль, але також повинен вміти вловлювати і передавати особливості і характер героїв, характер їх взаємовідносин між собою. Крім цього діалоги також часом несуть додаткову інформацію, яку в силу відмінностей культур і мов передати є неможливим. Яскравим прикладом є акцент героїв [23, с. 39].

Необхідність прийняття до уваги культурних відмінностей є одним із показників майстерності перекладача. Перекладач художніх текстів повинен не тільки майстерно володіти іноземною мовою, він також повинен бути знавцем

культури країни, мовою якої був написаний оригінальний текст. Складним є переклад текстів іншої епохи, або культури, без відповідних знань.

Для перекладу питання специфіки культурних концептів, зокрема концепту «злодій», є досить актуальним сьогодні, оскільки перебуває в контексті однієї з найскладніших перекладацьких проблем – проблеми передачі культурно-специфічної інформації вихідного тексту засобами іншої мови. Оскільки концептуальна система кожного народу є своєрідною та унікальною, що спричиняє значні труднощі для перекладача у відтворенні мовних репрезентацій концептів культури, які є невід’ємною частиною художньої літератури, то адекватність художнього перекладу залежить від розуміння й інтерпретації концептів, а також від вибору максимально точного відповідника в процесі перекладу [4, с. 69].

У художньому тексті відбиваються концепти культури, відтворення мовних репрезентацій яких вимагає від перекладача застосування класичних та сучасних теоретичних моделей перекладу задля досягнення адекватності всього художнього перекладу. До таких моделей відносимо ситуативно-денотативну модель, трансформаційну, семантичну, семантико-семіотичну, трифазову модель перекладу О. Каде, інтерпретативну теорію перекладу, теорію рівнів еквівалентності, теорію закономірних відповідностей. Кожна із запропонованих моделей є важливою для перекладу окремих сегментів літературного тексту, однак у сучасному перекладознавстві найпоширенішим типом моделі процесу перекладу вважається інтерпретативна модель, в основі якої лежить уявлення про процес перекладу як такий, що спирається на розумові процеси інтерпретації тексту [98].

Перш ніж розпочати роботу над перекладом художнього тексту, перекладач має дослідити культурні концепти соціуму, у якому створювався текст, з’ясувати, як вони віддзеркалені в тканині тексту й окреслити стратегій для відтворення мовних репрезентацій цих концептів у перекладі. Відповідно, аналіз концепту дозволяє виявити особливості мовної картини світу, у якій утілюється сприйняття людиною явищ реальної дійсності і яка є підґрунтям загальної духовної картини світу [49, с. 28].

Зближення концептуальних і мовних картин світу внаслідок поширення спільних знань через переклади зумовлює постійне оновлення номінативних ресурсів. Попри розбіжності у вербалізації концептів, їхня кількість значно переважає чисельність етноспецифічних концептів, що створюють передумови для досягнення семантичної еквівалентності в перекладі [49, с. 64]. Суперечності, пов'язані зі сприйняттям первинної інформації, можуть розв'язуватися завдяки інтерпретаційній діяльності перекладача. Проблема індивідуально-авторської інтерпретації світу в концептах є цікавою і маловивченою. «З одного боку, письменник є представником певного етносу з характерною духовністю, а з іншого – яскраво виражений творчий потенціал талановитого автора виявляється у його специфічному світогляді, а отже, й у вербалізації концептів» [3, с. 275].

Стилістична значущість концептів не вичерпується розмаїттям відчуттів у читача, реакцій та людських емоцій. Концепт приваблює письменника широкими можливостями його інтерпретації, різноманітністю традиційних і нових засобів семантичного наповнення. Виразні семантичні асоціації письменник формує засобами метафоричного вираження думки, адже у творенні справжнього шедевр митець одночасно є й філософом, а думка ототожнюється з образом. Однак не завжди всі мовні репрезентації концептів відтворюються в перекладах повноцінно [11, с. 21].

У процесі відтворення концепту «злодій», перекладач стикається з рядом труднощів, адже досліджуваний концепт різниться своїм сприйняттям у культурі мови оригіналу та мови перекладу. По-перше, переклад наведеного концепту полягає у відтворенні найближчого еквівалентного повідомлення вихідної мови, з точки зору значення, а з іншого боку – з точки зору стилю. Ми можемо спостерігати, що первісний зміст концепту береться до уваги і являє собою перший аспект, який необхідно враховувати при перекладі. Проблема еквівалентності стає центральним напрямком для перекладачів. Для того, щоб концепт «злодій» був визначено правильно у перекладі, необхідно врахувати культурні особливості країни мови-оригіналу, адже «злодій» у кожній культурі розуміється по-різному.

По-друге, існує багато слів, які вербалізують концепт «злодій», для яких немає еквіваленту у вихідній мові, особливо коли вони вириваються з контексту. Оригінальний текст і переклад змінюються паралельно, щоб поліпшити якість як джерела, так і цільового тексту. У процесі перекладу відбувається зміна виразу з однієї мови на іншу, більшість теоретиків виступають за першість уявлення повідомлення і його сенсу в цільовій культурі. Також, перекладач повинен визначити найближчий еквівалент в цільовій мові. Хороший переклад означає продукт рівноваги між національною мовою та мовою перекладу, а також між тим, як вихідний і цільовий концепт виражають себе у тексті.

По-третє, перекладачам потрібна культурна грамотність, комунікативні мовні та крос-культурні компетенції, тому що вони повинні інтерпретувати соціокультурне значення концепту «злодій» в міжкультурних контактах, сприяють передачі знання в різних культурах, а також у сфері культурного розвитку. Ось чому поняття еквівалентності з точки зору культури перекладу, тобто те, що відрізняє нас від інших, стає вирішальним фактором проблеми перекладу досліджуваного концепту.

Художній переклад творів – це довгий і важкий процес, який є своєрідним викликом для будь-якого перекладача, так як він вимагає не тільки виняткового рівня знання двох мов, але й їх культури. При цьому в силу тих чи інших причин, не завжди представляється можливим передати всю ту інформацію, яку несе в собі оригінал. Точний і найбільш близький до тексту переказ мови героїв твору як частини авторського задуму і особливостей відображення характеру і особистості персонажів твору [11, с. 79]. В ході дослідження були визначені основні проблеми перекладу художнього тексту, які складаються в труднощах перекладу ідіом, каламбурів і експресивних оборотів, що відображають національний менталітет. Відмінною рисою художніх перекладів є те, що вони передають не тільки зміст оригінального тексту, але й особливості сприйняття самого перекладача. Загалом же, суть цього процесу можна визначити як спробу усунення мовного і міжкультурного бар'єру між автором і читачем, пропускаючи оригінальний текст, крізь «призму сприйняття» перекладача.

Отже, переклад створює необхідні передумови для вивчення мовної і концептуальної картини світу певного народу, а також автора та перекладача. Інтерпретативний режим вербальних значень співвідносний із соціо- й етнокультурною компетенцією носіїв концептуальних систем. Мовна й концептуальна асиметрії в перекладі призводять до труднощів у відтворенні інформації автора тексту оригіналу в повному обсязі задля сприйняття іншомовним реципієнтом. В процесі відтворення концепту «злодій», перекладач стикається з низкою труднощів, адже досліджуваний концепт різниться своїм сприйняттям у культурі мови оригіналу та мови перекладу. Переклад наведеного концепту полягає у відтворенні найближчого еквівалентного повідомлення вихідної мови, з точки зору значення, а з іншого боку – з точки зору стилю. Існує багато слів, які вербалізують концепт «злодій», для яких немає еквіваленту у вихідній мові, особливо коли вони виринають з контексту. Перекладачам потрібна культурна грамотність, комунікативні мовні та крос-культурні компетенції, тому що вони повинні інтерпретувати соціокультурне значення концепту «злодій» в міжкультурних контактах, сприяють передачі знання в різних культурах, а також у сфері культурного розвитку.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «ЗЛОДІЙ» У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

2.1. Інструменти когнітивної лінгвістики

Мова забезпечує найбільш природний доступ до свідомості і розумових процесів, причому зовсім не тому, що багато результатів розумової діяльності виявляються вербалізованими, а тому що «ми знаємо про структуру свідомості тільки завдяки мові, яка дозволяє повідомити про ці структури і описати їх будь-якою природною мовою» [32, с. 141].

У художній картині світу можуть відбитися особливості національної картини світу – наприклад, національні символи, національно-специфічні концепти. При цьому слід завжди пам'ятати, що художня картина світу – вторинна, опосередкована, причому вона опосередкована як мовою, так й індивідуально авторською концептуальною картиною світу [46, с. 80].

Культурна (концептуальна) картина світу – це відображення реальної картини через призму концепцій, сформованих на основі уявлень людини, отриманих за допомогою органів чуття, і свідомості, як колективної, так й індивідуальної. Це образ світу, перероблений у свідомості людини, тобто світогляд людини, створеної в результаті її фізичного досвіду та духовної діяльності. Культурна картина світу специфічна і має різне вираження у народів. Це обумовлено цілим рядом факторів: географією, кліматом, природними умовами, історією, соціальним устроєм, віруваннями, традиціями, способами життя тощо [86, с. 137].

Мовна картина світу відображає реальність засобами мови, але не прямо, а через культурну картину світу («мова – як дзеркало культури»). Оскільки реальна картина світу представлена в свідомості людини її мовними засобами, вона об'єктивована мовою і має вже ту форму, яку «відобразила» і створила – на базі культури – національна мова.

Слово не відображає сам предмет реальності, яке нав'язується носію мови, а поняття про цей предмет, який існує в його свідомості. Поняття ж складається на

рівні узагальнення тих основних ознак, що утворюють його, і тому представляє собою абстракцію, відволікання від конкретних рис. Поняття, створені на рівні мислення, обумовлені культурою – як загальнонаціональною, так й індивідуальною. При цьому, оскільки наша свідомість обумовлена як колективно (спосіб життя, традицій тощо), так й індивідуально (специфічне сприйняття світу, властиве конкретному індивідуум), то мова відображає дійсність не прямо, а через два етапи: від реального світу до мислення та від мислення до мови [86, с. 204].

Якщо говорити про становлення когнітивної лінгвістики як самостійної наукової дисципліни, то виникає потреба у формуванні її основних термінів. Ключові терміни когнітивної лінгвістики: розум, знання, концептуалізація, концептуальна система, мовне бачення світу, когнітивна база, ментальні репрезентації, когнітивна модель, категоризація, вербалізація, ментальність, константи культури, концепт, картина світу, концептосфера, національний культурний простір тощо. Всі ці поняття пов'язані з когнітивною діяльністю людини, тобто діяльністю, в результаті якої людина приходиться до певного рішення або знання [38, с.75].

У багатьох когнітивних лінгвістичних дослідженнях основна увага приділяється опису окремого поняття і сфери його осмислення або конструювання загальних когнітивних процесів, таких як увага / значимість, зіставлення, точка зору, гештальт. Як мовне явище когнітивна лінгвістика може характеризувати мислення людини, її точку зору, або може лежати в основі образного мислення. Остання точка зору належить Дж.Лакоффу і П. Джонсону і виражена в теорії метафори [72].

Дж. Лакофф вважає в когнітивній лінгвістиці найістотнішим той факт, що людська мова є важливим джерелом когнітивних категорій. З іншого боку, думки про когнітивну категоризацію повинні відображатись на теорії класифікації, використовуваної в лінгвістиці. Якщо мови використовують категорії, використовувані психологією в цілому, то лінгвістична теорія повинна бути пов'язана з когнітивною проблематикою в цілому [72].

Основним положенням когнітивної лінгвістики є те, що лінгвістичні пізнання, являють собою нерозривне явище в цілому і повинні бути відображені в мові. І

навпаки, мовні структури, в силу їх відносної конкретності, дають узагальнення, які, можливо, відображають основні людські пізнавальні здібності й процеси, які як і раніше залишаються недослідженими. Мовні структури також є прикладом класифікації, що є процесом абстрактним, автоматичним і тим, що відбувається повністю без свідомості. Мовні категорії є одними з видів абстрактних категорій, які є, можливо, найбільш важливими для дослідження розуму, так як їх концептуальна структура не може розглядатися лише як дзеркало природи [48, с. 122].

Сучасні дослідження когнітивістів вказують на те, що когнітивна лінгвістика об'єднує кілька наукових напрямків: лінгвістику, культурну антропологію, філософію, когнітивну психологію, а також моделювання штучного інтелекту, нейронауки цим можна відзначити універсальний характер когнітивістики.

Когнітивна лінгвістика сформувалася на протигагу мовознавству, але вона не суперечить їй, більше того, вона включає її в себе і в деякій мірі використовує. Структурні підходи до мови, що базуються на внутрішньому, змістовному поданні мови, в різних країнах різнилися між собою в основному своєю прихильністю до певних національних наукових традицій [8, с. 145].

Когнітивна лінгвістика запозичує з когнітивної психології поняття концептуальних і когнітивних моделей. Справа в тому, що функціонування мови дійсно спирається на психологічні механізми, бо мова є найважливішою ланкою в накопиченні і збереженні досвіду взаємодії людини зі світом. А так як основу будь-якого досвіду складають сприйняття і пам'ять, то вивчення пізнання і мови неможливо без урахування особливостей психологічних та ментальних процесів, які досліджуються в рамках психології.

У когнітивній лінгвістиці категорія знання є центральною проблемою. Сюди входять також види і способи знання про мову, так як саме мова є основним засобом зберігання, фіксації, переробки і передачі знання [8, с. 57].

В результаті когнітивної діяльності створюється система смислів, окремо від інших форм інтелектуальної діяльності людини, так як саме в мові фіксуються результати пізнавальної діяльності індивіда.

Когнітивна лінгвістика включає в себе ряд теоретичних підходів до лінгвістичних значень та структур, які мають загальну основу: ідею про те, що мова є невід'ємною частиною пізнання і відображає взаємодію культурних, психологічних та комунікативних чинників, які можуть бути зрозумілі тільки в контексті реалістичної точки зору концептуалізації і мислення.

Такий погляд суперечить усталеній американській та західно-європейській лінгвістичній традиції, яка зосереджена на створенні логічних правил для генерації тільки граматично правильних і семантично допустимих конструкцій в мові з набору універсальних, можливо, вроджених структур. Очевидно, що ця точка зору йде врозріз з численними розробками загальної граматики і основами формальної лінгвістики, яка ще в кінці 50-х і 60-х була позначена як «когнітивна революція». Як це не парадоксально, дана теорія працює і в деяких східно-європейських дослідженнях і навіть українській лінгвістичній традиції [8, с. 59].

Однак категоризація людського досвіду пов'язана з його «когнітивною діяльністю, оскільки змістовна інформація, отримана в ході пізнавальної діяльності людини і стала продуктом її обробки, знаходить своє вираження в мовних формах» [41, с. 23]. Когнітивні процеси «пов'язані з мовою і приймають форму мовних процесів» [32, с. 34].

Когнітивна лінгвістика – це «лінгвістичний напрям, в центрі уваги якого знаходиться мова як загальний когнітивний механізм, як когнітивний інструмент - система знаків, що відіграють роль в репрезентації (кодуванні) та трансформуванні інформації» [32, с. 143]. Отже, центральною проблемою когнітивної лінгвістики є побудова моделі мовної комунікації як основи обміну знаннями.

Інструментом в когнітивної лінгвістики стають оперативні одиниці пам'яті - фрейми (стереотипні ситуації, сценарії), концепти (сукупність всіх значень слова), гештальт (цілісні до понятійні образи фрагментів світу) і т. д. Отже, когнітивна лінгвістика моделює картину світу і засоби мовної свідомості.

Побудовані за допомогою мови «концептуальні структури скоріше відносяться до можливого, ніж до актуального досвіду індивіда» [48, с. 114]. Одним і тим же словом можуть називатися різні концепти однієї концептуальної системи,

що відображає неоднозначність мовних виразів. Наприклад, *людина і кінь біжать, годинник біжить, біжать думки, біжить життя, біжить струмок*. Але мовні вирази в будь-якому випадку співвідносяться з певним концептом (або їх структурою). Тому розуміння мовного вираження Р. Павіленіс розглядає як його інтерпретацію в певній концептуальній системі, а не в термінах певної множини семантичних об'єктів [48, с. 79].

Важливим для когнітивної лінгвістики є термін «фрейм». У когнітивній лінгвістиці фрейм визначається як набір знань, які використовуються для інтерпретації інформації про мовну одиницю. Правильне розуміння будь-якого слова вимагає значного обсягу знань, який виходить далеко за рамки словникового визначення. Тому фрейм – це і є не що інше, як «рамка» значень, яка включають фонові знання про поняття [86, с. 18]. Все, що мовець знає про світ – це потенційна частина фрейму для того чи іншого терміну, хоча деякі аспекти цієї бази знань мають більш безпосереднє відношення до певного поняття, ніж інші.

Поняття фрейму існує як в концептуальному, так і культурному вимірі. Розуміння слова, наприклад, має на увазі знання про той предмет або сферу, до якої відноситься слово. Як концептуальне знання, фрейм вбирає в себе й інші аспекти знань, які близькі до досліджуваного поняття. Це означає, що поняття фрейму охоплює традиційне поняття «конотація». Фрейм також має значення для зміни мови. Коли виникають нові фрейми, існуючі слова часто зазнають зміни сенсу або набувають нового [70, с. 32].

Когнітивна діяльність відноситься до процесів, які супроводжують обробку інформації, і полягає в створенні особливих структур свідомості. Тоді мовна (мовленнєва) діяльність є одним із видів когнітивної діяльності. Розглянемо деякі важливі для когнітивної лінгвістики поняття.

Розум – це здатність людини до пізнання взаємозв'язків у світі, а також до пізнання цінностей, здатність до цілеспрямованої діяльності всередині цього зв'язку. Це механізм породження знань і цілеспрямованої реалізації їх у взаємодії даного організму з середовищем. При цьому під середовищем розуміється вся сукупність

фізичних, соціальних і духовних чинників, з якими доводиться мати справу організму в процесі життєдіяльності [85, с. 177].

Знання – володіння досвідом і розумінням, яке є правильним і в суб'єктивному, і в об'єктивному значенні і на підставі яких можна будувати судження і висновки, що забезпечують цілеспрямовану поведінку. Знання – динамічне функціональне утворення – продукт переробки вербального і невербального досвіду, який формує «образ світу» [85, с. 48].

В процесі аналізу концепту в сфері когнітивної лінгвістики існують взаємозв'язок і взаємозалежність мови народу і його національної свідомості. Вони включаються в когнітивну картину світу, яка є спільним, стійким, повторюваним елементом в картинах світу окремих представників даного народу. Вивчення мовної картини світу (семантичного простору мови) дозволяє осмислити особливості національної когнітивної картини світу (національної концептосфери), виявити специфіку національної когнітивної свідомості [50, с. 57].

Л.А. Лебедева зазначає, що реальність існування національної когнітивної картини світу очевидна для більшості дослідників, які все частіше приходять до висновку, що «наша власна культура задає нам когнітивну матрицю для розуміння світу, так звану «картину світу» [35, с. 66]. Таким чином, когнітивна лінгвістика являє собою не тільки лінгвістичну науку, а й об'єднує лінгвістику з психологією і нейронаукою.

Дослідження концепту в сучасній лінгвістиці має першорядне значення. Однак, будь-яка спроба досягнути природу концепту пов'язана з наявністю різних точок зору. В даний час ведуться інтенсивні дослідження в галузі когнітивної лінгвістики. Однак невизначеність в термінології впливає на появу деяких розбіжностей думок різних вчених [19, с. 184].

На думку російського вченого Ю. Степанова, «концепти – це не тільки фрази, уривки розмови, але й фрази, які змушують наш розум створити такий набір інформації, який ми будемо пам'ятати протягом тривалого часу» [62, с. 35]. Концепт можна розуміти як частину культури у свідомості людини або інструмент

входження культури в ментальний світ. І, більше того, людський фактор входить в культуру і впливає на неї.

Згідно М.М. Болдирєву, концепт формується на базі різних форм пізнання: «чуттєвого досвіду, предметно-практичної діяльності, розумової, експериментально-пізнавальної та теоретико-пізнавальної діяльності, на основі вербального і невербального спілкування» [8, с.11].

В.І. Карасик визначає концепт як «первинне культурне утворення, що транслюється в різні сфери буття людини» [24, с. 103], в якості «багатовимірного смислового сполучення, в якому виділяються ціннісна, образна і понятійна частини» [24, с.129]. У лінгвістиці концепт на відміну від слова має більш складну структуру. Зміст концепту ділиться на мовне значення і культурний зміст. Саме тому його часто називають одиницею знання, абстрактною ідеєю або психічним символом [96].

Концепти як елементи свідомості цілком самостійні в мові. Тільки ті явища дійсності можуть стати концептом, які актуальні й цінні для конкретної культури; в тій культурі, в якій представлена тема для прислів'їв і приказок, віршів та прози. Вони є свого роду символами або емблемами, конкретно вказуючи на текст, ситуації або знання, які їх створили [46, с. 19].

Існує два підходи щодо розуміння концептів, засновані на ролі мови в процесі формування концепту і які показують взаємозв'язок мови і культури. Перший підхід розглядає концепт як культурне явище. «Концепти – самоорганізаційні, інтегративні, функціональні, системні, багатовимірні утворення, які фіксують зміст мовного знака: наукового терміна, або слова (словосполучення) повсякденної мови, або більш складної лексико-граматико-семантичної структури, або невербального суб'єктивного образу або дії» [38, с. 99].

А. Вержбицька стверджує, що концепт – це об'єктивне «поняття» в «ідеальному» мовному світі, який відображає культурні уявлення людини про реальний світ [76, с. 80]. Концепт описує типові ситуації культури і є предметом вивчення культурології.

За словами Ю. Степанова, «концепт» є «базовим культурним осередком в ментальному світі людини» [62, с. 248]. Концепт являє собою ментальну структуру, яка відображає знання людини про конкретні поняття світу. Будучи частиною картини світу, концепт відображає ціннісні орієнтації, як окремої людини, особистості, так і всього мовного співтовариства. Це означає, що поняття може включати в себе загальновизнані функції, а також індивідуальні особливості носіїв мови. Аналізуючи концепт з культурної точки зору, слід мати на увазі, що зміст поняття залишатиметься в рамках певної культури й епохи.

Представники другого підходу пропонують розглядати концепт як предмет когнітивної лінгвістики. В рамках такого підходу, концепт – це інформація про те, що індивід знає, припускає, думає, уявляє об'єкти нашого світу.

Поняття «концепт» відповідає на ті почуття, якими людина оперує в процесі мислення, і почуття, які відображають досвід і знання, результати всієї людської діяльності і процеси пізнання світу у вигляді «квантів» знання. Концепт – це свого роду вираження алгебри значення, яким людина оперує в своїй письмовій мові [37, с. 97].

В рамках лінгво-когнітивного розуміння концепт пов'язаний з вербальними засобами вираження. Мова не утворює понять, але служить засобом обміну та обговорення їх в процесі спілкування. Поняття існують в реальності в менталітеті індивіда. Для спілкування ці поняття мають бути вербалізованими, тобто повинні бути виражені засобами мови. У мові концепт може бути вербалізований за допомогою окремих слів, фраз або речень і цілих текстів, що визначають саме поняття. Вибір форми залежить від особистісного сенсу, ментальної репрезентації і внутрішнього лексикону мовця, які пов'язані між собою.

Розуміння концепту як операційної одиниці думки – це спосіб і результат квантифікації і категоризації знання. Це відбувається тому, що об'єктом концепту є психічна сутність, формування якої визначається формою абстрагування, модель якого задається самим концептом. При цьому концепт не тільки описує об'єкт, але і створює його [1, с. 43].

Отже, основні поняття когнітивної лінгвістики – мова і мислення. Основне завдання – вивчити взаємозв'язок мови і мислення і виявити картини світу, які існують у кожного окремо взятого індивіда, а також в кожній національній мові. Інструментами когнітивної лінгвістики стають оперативні одиниці пам'яті - фрейми (стереотипні ситуації, сценарії), концепти (сукупність всіх значень слова), гешталти (цілісні онотійні образи фрагментів світу) і т. д. Когнітивна лінгвістика моделює картину світу і засоби мовної свідомості. Розуміння концепту як операційної одиниці думки – це спосіб і результат квантифікації і категоризації знання. У мові концепт може бути вербалізований за допомогою окремих слів, фраз або речень і цілих текстів, що визначають саме поняття. Вибір форми залежить від особистісного сенсу, ментальної репрезентації і внутрішнього лексикону мовця, які пов'язані між собою.

2.2. Методи аналізу концепту в літературі

Поняття концепту активно використовується філологами, лінгвістами, когнітологами. Воно дає можливість розглядати походження мови з нових позицій закономірності, свідомості і культури, а також розкривати нові аспекти взаємодії когнітивної лінгвістики з психологією, культурологією, лінгвокультурологією, філософією. На думку вчених, вибір методів дослідження концептів залежить від типу досліджуваного концепту (змістовний, структурний), від підходу вивчення концепту (філософський, лінгвокогнітивний, лінгвокультурологічний, психологічний), а також від матеріалу досліджуваних мов. Перш ніж перейти безпосередньо до дослідження певного концепту (в нашому випадку це концепт «злодій») необхідно розглянути теоретичну базу дослідження концепту, з'ясувати які види аналізу концепту існують.

У сучасному мовознавстві існує безліч методів дослідження концептів: концептуальний аналіз, історико-порівняльний аналіз, дефініційна інтерпретація, компонентний аналіз, стилістична інтерпретація, дистрибутивний аналіз, методика контекстного і текстового аналізу, когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів, верифікація отриманого когнітивного опису у носіїв

мови і т.д. Дані методи взаємодіють між собою, взаємодоповнюють один одного, що і дозволяє досліджувати концепт, як об'єкт взаємодії мови, мислення і культури.

Якщо описовий, порівняльний та порівняльно-історичний методи застосовуються в лінгвістичних дослідженнях вже протягом тривалого часу і не вимагають докладних пояснень, то концептуальний аналіз є порівняно новим методом дослідження, і неоднозначно трактується різними дослідниками.

Концептуальний аналіз, перш за все, пов'язується з поняттям концептосфери, яка виступає об'єктом його дослідження. Поняття концептосфери є одним із найважливіших в когнітивній лінгвістиці, і трактується як галузь знань, що складається з концептів як її одиниць.

Незважаючи на те, що концепт можна вивчати в основному через лексичні засоби вираження, концептуальний аналіз потрібно відрізнити від семантичного аналізу слова. При всій зовнішній близькості їх змістовних завдань та цілей вони в певному сенсі протилежні одна одній: лексична семантика походить від одиниці мовної форми до семантичного змісту, а концептуальний аналіз – від одиниці сенсу до мовних форм їх вираження [38, с. 248].

Семантичний аналіз пояснює слова, а концептуальний спирається на знання про світ. У концептуальному аналізі велике значення мають знання мовного мислення. Існує безліч підходів до аналізу концептів, способів їх опису, заснованих на використанні різного дослідного матеріалу. Одними з найбільш переконливих, ми вважаємо етапи семантико-когнітивного дослідження концептів за З.Д. Поповою та І.А. Стерніним [50, с. 160]:

1. Побудова номінативного поля концепту.
2. Аналіз та опис семантики мовних засобів, що входять в номінативне поле концепту.
3. Когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів – виявлення когнітивних ознак, які формують досліджуваний концепт як ментальну одиницю.
4. Верифікація отриманого когнітивного опису у носіїв мови.

Матеріалом лінгвокогнітивного аналізу є мова, а цілі такого дослідження в різних напрямках (школах) когнітивної лінгвістики можуть відрізнятися – від поглибленого вивчення мови за допомогою когнітивного категоріально-термінологічного апарату до конкретного моделювання змісту та структури окремих концептів як одиниць національної свідомості (концептосфери) [24, с. 27].

Метод семантико-когнітивного аналізу передбачає, що в процесі лінгвокогнітивного дослідження ми переходимо від змісту значень до змісту концептів в ході етапу опису – когнітивної інтерпретації. Когнітивна інтерпретація – це етап семантико-когнітивного аналізу, без якого дослідження залишається в рамках лінгвістичної семантики [27, с. 79].

Семантико-когнітивний підхід в лінгвокогнітивних дослідженнях свідчить, що шлях дослідження «від мови до концепту» є найбільш надійним і аналіз мовних засобів дозволяє найбільш простим і ефективним способом виявити ознаки концептів і змоделювати концепт.

Основні етапи семантико-когнітивного дослідження такі:

- побудова номінативного поля концепту;
- аналіз і опис семантики мовних засобів, що входять в номінативне поле концепту;
- когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів – виявлення когнітивних ознак, які формують досліджуваний концепт як ментальну одиницю;
- опис змісту концепту у вигляді переліку когнітивних ознак. Етап моделювання концепту, який дозволить описати концепт як цілісну ментальну одиницю і передбачає кілька послідовних кроків:
 - опис макроструктури концепту (атрибуція виявлених когнітивних ознак образного, інформаційного компонентів і інтерпретаційних полів і встановлення їх співвідношення в структурі концепту);
 - опис категоріальної структури концепту (виявлення ієрархії когнітивних класифікаційних ознак);

- опис організації виявлених когнітивних ознак концептуальних полів (виявлення ознак, що становлять ядро, ближню, дальню та крайню периферію концепту, і уявлення змісту концепту у вигляді структури полів) [27, с. 49].

Підсумком моделювання концепту в рамках лінгвоконцептологічного дослідження є словесне або графічне представлення змісту концепту у вигляді польової структури.

При описі концепту через семантику використовуються як традиційні, так і експериментальні методи опису значень, а результати піддаються когнітивній інтерпретації. Всі результати опису семантики одиниць номінативного поля концепту, як на рівні лексикографічного, так і на рівні психолінгвістичного опису значень, можуть бути використані в описі концепту, це залежить від поставлених дослідником цілей (максимально повний опис або опис основних, ядерних рис концепту) [22, с. 20].

Побудова номінативного поля концепту є встановлення й опис сукупності мовних засобів, які номінують концепт і його окремі ознаки. М.В. Піменова зазначає: «Концепт об'єктивується різними мовними знаками, різні автори висловлюють одні й ті ж ознаки концептів різноманітними мовними засобами. Повний опис того чи іншого концепту, значимого для певної культури, можливий тільки при дослідженні найбільш повного набору засобів його подання» [52, с. 83].

У побудові номінативного поля концепту дослідник може піти двома шляхами. Можна зосередитися на виявленні тільки прямих номінацій концепту – ключового слова та його синонімів (як системних, так і okazіональних, індивідуально-авторських). Це призведе до побудови ядра номінативного поля: установаження ключового слова-репрезентанта, яке об'єктивує концепт.

Ключове слово – це обумовлена дослідником лексична одиниця, яка найбільш повно номінує досліджуваний концепт. В якості такого слова вибирається найбільш уживане найменування [89, с. 75].

Наступний етап – це встановлення ядра номінативного поля. Ядро номінативного поля встановлюється:

- через синонімічне розширення ключового слова (використовуються словники синонімів і фразеологічні словники);
- через аналіз контекстів, в яких номінується досліджуваний концепт (художні, публіцистичні тексти);
- виписуються будь-які номінації досліджуваного концепту (оказіональні, індивідуально-авторські, описові);
- у тексті відшукуються номінації видових різновидів денотата концепту і окремих ознак концепту;
- аналіз сполучуваності лексем, які об'єктивують концепт в мові, також дає можливість виявити деякі складові концепту [42, с. 16].

На сьогодні все більше і більше вчених у своїх лінгвістичних дослідженнях звертаються до методики фреймового аналізу. Важливу роль при дослідженні концептів відіграє фреймовий аналіз, оскільки кожна мовна структура співвідноситься, як правило, хоча б з одним фреймом. Цей аналіз найбільш адекватний для слів з пропозиційним типом значення, що передбачає наявність будь-якої ситуації. У даний час існує декілька методик фреймового аналізу, які передбачають певні прийоми (елімінування, модифікацію слотів і т. д.) [8, с. 82].

Етимологічний аналіз дозволяє простежити ранню історію концепту і динаміку утворення нових або зникнення раніше існуючих семантичних ознак, що становлять його зміст, а також визначити внутрішню форму його імені, що є складовою частиною змістовного мінімуму концепту [8, с. 156].

Дуже складно надати чітке визначення якого-небудь концепту, так як його зміст неоднозначний. Кожна людина в залежності від свого досвіду, соціальної сфери, в якій вона знаходиться, сприймає по-різному наведений концепт. І не обов'язково, що відмінності будуть спостерігатися у носіїв різних мов, оскільки присутні суб'єктивно-особистісні аспекти.

Експериментальні методи дослідження концептів, зокрема асоціативний експеримент, дозволяють отримати інформацію емоційного й оцінного характеру, а також виявити найбільш значимі елементи концепту [8, с. 21].

Сьогодні існує досить багато різновидів асоціативного експерименту (вільне володіння, спрямований, рецептивний, експеримент над суб'єктивними дефініціями), створені різні типології асоціацій, що дозволяють отримати конкретні результати, на матеріалі різних мов, видані словники асоціативних норм. Основою формування концепту, його асоціативних зв'язків є особливості культурно-історичного формування нації. І воно не може бути однакове у всіх народів, враховуючи територіальні, кліматичні відмінності.

Асоціативний експеримент дозволяє максимально наблизитися до ментального лексикону, вербальної пам'яті, культурних стереотипів того чи іншого народу. Спостерігається широке використання асоціативного експерименту в психології, психолінгвістиці, соціології [32, с. 141].

Ефективність використання методики асоціативного експерименту, з метою дослідження лексики, доведена рядом авторів (А.А. Леонтьєв, Е.С. Кубрякова). Асоціативний експеримент допомагає виявити зміст концепту в когнітивній свідомості носіїв мови і розташувати ознаки концепту за значимістю. Ядро мовної свідомості включає ті асоціації в асоціативно-вербальній мережі, які мають найбільшу кількість зв'язків, що виділяються на основі принципу частотності [32, с. 142].

Поняття асоціації було покладено в основу багатьох мережевих моделей розуму, адже вони представляють собою ланцюжки одиниць (вузлів), пов'язаних відносинами асоціацій різного типу. Воно також є важливим для визначення довгострокової пам'яті, яка вважається переважно утворенням асоціативного характеру. Підкреслюється також значимість цього поняття для когнітивного розвитку дитини [4, с. 14].

Згідно В.П. Нерознак асоціативні норми подають результати масового експерименту, що дозволяє використовувати їх як джерело унікальної лінгвістичної та паралінгвістичної інформації, а також завдяки своїй статистичній «благонадійності» вони легко піддаються математичній обробці, будучи унікальним матеріалом для висунення і перевірки статистичних гіпотез [46, с. 80].

Оскільки все більшу кількість досліджень, присвячених вивченню й опису різних концептів, проводять на матеріалі кількох мов, що носить порівняльний характер, то активно застосовуються ті методи контрастивної лінгвістики: саме в дзеркалі іншої мови можна помітити такі ознаки «рідного» концепту, які раніше були непомічені, особливо чітко виявити національну специфіку концептів, а також побачити відмінність між концептом та значенням слова. Виявлені відмінності при зіставленні мовних одиниць інтерпретуються як когнітивні відмінності висловлених ними концептів в різних національних концептосферах і формулюються на основі когнітивних ознак мови [10, с. 45].

Аналіз концептів є дуже важливим для лінгвістичних досліджень, він дозволяє більш глибоко розглянути багатокультурні цінності та сфери культурного світу, а також виділити відмітні компоненти асоціативних рядів, особливості вживання концептів, а також виявити особливості змісту ментальної одиниці, концепту, обумовлених культурно-історичним розвитком нації.

Отже, розглянувши методи аналізу концептів, ми визначили, що в нашому дослідженні ми використовуємо комплексну методику, яка включає як традиційні для лінгвістики методи і прийоми дослідження (описовий, порівняльний, порівняльно-історичний, статистичний аналіз), так і порівняно нові, зокрема, концептуальний аналіз. У нашому дослідженні ми трактуємо концептуальний аналіз як методику опису вербальних репрезентацій концепту шляхом побудови словесної моделі концепту.

2.3. Методи дослідження концепту «зłodий» у перекладі

У системі мови можна виділити концепти, які, будучи складними ментальними одиницями, передають специфіку способу життя і мислення народу і являють собою безцінні ключі до розуміння культури [1, с. 110], тому дослідження концептів є актуальною проблемою, зокрема концепту «зłodий». Художня література містить багато персонажів, які поділяються на добрих та злих. На сьогодні все більше і більше художніх творів містять головного героя зłodія, тому необхідно проаналізувати методи дослідження наведеного концепту.

Проблема класифікації методів дослідження є дискусійною. Це обумовлено тим, що лінгвістичні методи не є універсальним набором методів вивчення і опису мовних фактів. Швидше, це якийсь арсенал взаємодоповнюючих методів, використовуваних у різних комбінаціях у конкретних лінгвістичних дослідженнях. Крім того, набір методів не є постійним: в різні історичні періоди і в різних наукових школах той самий метод може бути домінуючим або ж, навпаки, науково дискредитованим. Кожна наукова школа має свій арсенал методів. У той же час конкретні дослідницькі методи довговічніші ніж наукові школи, і при зміні наукових пріоритетів багато з методів успадковуються новою науковою парадигмою [63, с. 22].

Таким чином, дати вичерпне перерахування лінгвістичних методів для всіх наукових парадигм є неможливим. На думку вчених, класифікації реальних об'єктів ніколи не відповідають заявленому ідеалу хоча б тому, що вони зазвичай не охоплюють всієї множини об'єктів.

Крім того, будь-який об'єкт наукового дослідження – завжди досить складне явище – з одного боку, певний його аспект може бути вивчений за допомогою різних методів, з іншого – той самий метод може бути застосований для аналізу різних мовних одиниць. Наукові методи, як правило, поділяються на дві групи: загальнонаукові методи і спеціальні методи конкретної науки.

Загальнонаукові методи використовуються на етапах планування, збору та систематизації, а також узагальнення. Серед загальнонаукових методів у мовознавстві виділяються: емпіричні методи, спрямовані на збір матеріалу, його систематизацію і фіксацію в певній формі; теоретичні методи, метою яких є теоретичне осмислення зібраного матеріалу в рамках тієї чи іншої наукової концепції [15, с. 12].

Застосування загальнонаукових методів в лінгвістиці безпосередньо залежить від характеру предмету вивчення. Наприклад, для лексико-семантичного вивчення мови, рідної для дослідника, досить ефективний метод самостереження (інтроспекції), однак при історичному аналізі мовних явищ цей метод непридатний,

так само як неприйнятні й експериментальні методи, які широко використовувалися в психолінгвістиці, соціолінгвістиці, лінгвокультурології [23, с. 42].

Як вже зазначалось, існує ряд методів аналізу концептів у лінгвістиці. Ми у свою чергу використали метод концептуального аналізу в процесі дослідження концепту «злодій». Концептуальний аналіз може базуватися на компонентному аналізі, оскільки виявлення комбінацій семантичних ознак дозволяє розкрити змістовний обсяг досліджуваних концептуальних величин, визначаючи їх місце в смисловому континуумі мови, що робить їх впізнаваними в ряду інших концептів.

У процесі концептуального аналізу лексем концепту «злодій», використовувався метод аналізу словникових дефініцій, заснований на уявленні про те, що в слові і його тлумаченні фіксуються результати когнітивних зусиль людини. Рядові носії мови, як правило, не співвідносять свої знання зі словниковими дефініціями, але словникове тлумачення представляє єдину можливість впритул побачити спектр позначеного словом концепту, виявити когнітивну структуру лексеми [4, с. 42]. Для виявлення концепту проводився аналіз лексичного значення слова на основі принципів когнітивної семантики з використанням відповідного категоріального апарату. В рамках даного напрямку значення слова розглядається з точки зору переходу від реальної ситуації до висловлення про неї [4, с. 43].

Зіставляючи лексичну семантику і концептуальний аналіз, С. Г. Воркачов зазначає, що, незважаючи на близькість цілей, вони в певному сенсі протилежні: перша йде від мовної форми (лексеми) до семантичному змісту, в той час як друга – «від одиниці сенсу – поняття, образу, концепту до мовних форм їх вираження» [13, с. 5].

Результати концептуального аналізу можна представити у вигляді, наприклад, списку, в кращому випадку – класифікаційного дерева або узагальнюючої моделі, що зв'язує атомарні смисли. Однак, оскільки концепти представлені як набір різнорідних величин з різним семантичним наповненням, реконструкція менталітету як набору концептів виявляється не цілком адекватною, рясніє лакунами. У кожній культурно-історичній парадигмі виробляються свої уявлення про те, що в цьому світі є необхідним і реальним, а що випадковим та ілюзорним.

Найголовніший метод дослідження концепту «злодій» є метод лексикографічного дослідження, який є одним із основних при розгляді концепту. Багато вчених пишуть про те, що необхідно аналізувати дані тлумачних словників, оскільки це дозволяє охарактеризувати семантику ключових слів концепту, описати їх асоціативні та конотативні складові [2], [3], [4]. Завдяки такому підходу, виявляється можливим визначити ядро і периферію концепту. Крім того, вважаємо за доцільне зіставляти словники різних років з тим, щоб виявити «динаміку змісту концепту» [19, с. 181]. В процесі дослідження концепту «злодій» такий метод допомагає визначити етимологію лексеми «злодій» та її значення.

Також, концепт «злодій» ми розглядаємо в рамках семантичного і когнітивного підходів, вивчаючи його когнітивний аспект і функціонування. Матеріалом для аналізу послужили лексеми, стійкі вирази, специфічна лексика твору. Ми застосовуємо метод когнітивного моделювання побудови понятійного поля концепту, що дає системне знання про нього. Цей метод передбачає наступні етапи: компонентне тлумачення поняття, його синонімів, антонімів й однокорених слів; дослідження сполучуваності цих лексем. Додатково використовується метод інтерпретації різних типів. Під інтерпретацією розуміється фундаментальний метод гуманітарного пізнання, що передбачає граматичне, психологічне та історичне тлумачення поняття [19, с. 159].

Наступним методом дослідження являється аналіз внутрішньої форми слова, який має велике значення у вивченні концепту, оскільки завдяки йому «можна відновити фрагмент духовної або матеріальної культури ...» [16, с. 12]. Внутрішня форма становить ту частину значення слова, яка найбільш тісно пов'язана з мовною картиною світу. Внутрішня форма завжди розуміється як «жива ознака, що лежить в основі номінації, усвідомлення основи найменування», і її не можна плутати з етимологією слова, яка може бути затемненою [16, с. 57]. Аналізуючи внутрішню форму лексеми «злодій», можна визначити її еволюцію та формування.

Контекстуальний аналіз концепту «злодій» дозволяє уточнити і доповнити імпліцитний зміст концепту. Дослідження концептуальної структури тексту має особливе значення, оскільки в художніх творах репрезентується як базова,

загальнонаціональна концептуальна картина світу, так і індивідуально-авторська. З цією тезою погоджуються багато дослідників, наприклад, В.Л. Маслова [41].

Дослідження природи концепту ґрунтується на описі способів його експлікації в тексті, в лексичному і фразеологічному тезаурусі. Контекстуальний аналіз здійснюється в трьох аспектах:

а) лексико-системному, що має в своїй основі вчення про слова як одиниці лексичної системи;

б) функціональному, який передбачає аналіз функціонування слова і фразеологізму в контексті комунікативної діяльності;

в) когнітивному, спирається на основні положення когнітивної лінгвістики.

Також, у своїй роботі ми використовуємо експериментальні методи дослідження концепту «злодій». Такі методи дозволяють отримати додаткову інформацію емоційного й оцінного характеру про концепт. У даний час застосовуються різні методи: асоціативний і інтерпретаційний експеримент, методика інтерв'ювання, методика семантичного шкалювання, ранжування та інші [17, с. 266].

Ми у свою чергу використовуємо асоціативний метод, спрямований на асоціативні зв'язки і їх силу і полягає в тому, що на запропоновані слова-стимули використані у творі відповідають будь-якою словесною формою, тобто за рахунок асоціацій формується асоціативне поле. Перевагою асоціативного експерименту є те, що «він дозволяє виявити найбільшу кількість різних ознак концепту; частотність реакцій свідчить про їхню актуальність / неактуальність в свідомості персонажа» [3, с. 272].

Загалом, при вивченні мовної реалізації концептів використовуються загальнонаукові методи спостереження, інтерпретації моделювання. Згідно з В. І. Карасиком матеріал дослідження структурується методом етимологічного аналізу з метою виявлення початкового значення і форми слова, а також значення і форми слів в сучасній мові. В. І. Карасик застосовує прийоми виділення символів на базі фразеологізмів і пропонує методику конструювання концептуалізацій. Крім названих прийомів і методів використовуються різні види аналізу: структурний

аналіз епідегматики імен концептів; фреймовий аналіз при побудові когнітивних структур, до яких сягають концепти; метафоричний аналіз виділення когнітивних моделей, на яких базуються специфічні вирази; елементи компонентного аналізу в конструюванні понятійної зони концептів [24, с. 77].

Також, ми використовували ряд загальнонаукових методів дослідження. Описовий метод використовується при дослідженні наведеного концепту, суть якого полягає в системно організованих процедурах збору, первинного аналізу і викладу даних і їх характеристик. Описовий метод дослідження використовується як попередник кількісного методу, загальний короткий огляд, що дає деякі цінні маркери щодо того, що змінні варто тестувати кількісно. Результати описового методу не можуть використовуватися в якості категоричного підтвердження або спростування гіпотези, проте, якщо обмеження зрозумілі, описовий метод може бути корисним інструментом у багатьох сферах наукового дослідження [38, с. 79].

У рамках порівняльного мовознавства був розроблений особливий метод лінгвістичних досліджень – порівняльний метод. Він призначений для виявлення загальних і специфічних рис різних мов, який здійснюється незалежно від їх походження і на основі їх порівняння. Порівняльний метод сприяє вирішенню двох типів завдань – власне лінгвістичних і методичних. Для того, щоб вирішити лінгвістичне завдання, необхідно в різних мовах виявити той прихований механізм, який керує функціонуванням мови. Використання порівняльного методу робить можливим більш рельєфне виділення найбільш характерних особливостей кожної із зіставлених мов. У нашому дослідженні порівняльний метод використовується для зіставлення оригінального та перекладеного тексту, що зумовлює аналіз вираження концепту у кожній досліджуваній мові [57, с. 41].

Об'єктом порівняльно-історичного методу є мова в аспекті її розвитку, тобто того виду зміни, яка співвідноситься безпосередньо з часом чи її перетвореними формами (наприклад, простір, діалектний ареал, відмінності всередині якого можуть розумітися як просторова форма вираження часових відмінностей); в цьому сенсі зміни у часі не мають безпосереднього зв'язку зі змінами мови, пов'язаними з іншими причинами (професійними, віковими, статевими, жанровими,

стилістичними, okazіональними, патологічними і т. д.). Більш точно, об'єктом порівняльно-історичного методу є те в мові, що схильне до дії часу, і лише остільки, оскільки, змінюючись в часі, воно відбиває його рух. Отже, для порівняльно-історичного методу мова має міру часу («мовний» час), а той факт, що час може вимірюватися мовою (і різними його елементами, причому кожен раз по-різному), має безпосереднє відношення до великої проблеми форм вираження часу. Ми використовуємо порівняльно-історичний метод для з'ясування використання вербалізованих одиниць концепту «злодій» у творах різного часового періоду [57, с. 50].

Метод кількісних підрахунків застосовується до текстів художньої літератури, що відкриває шлях до вивчення самої мови, оскільки сегменти текстів, які є об'єктами підрахунків, співвіднесені з одиницями мови. Такий метод дослідження дозволяє кількісно описувати функціонування різних мовних одиниць (фонем, букв, морфем, слів) в тексті: частоту вживання одиниць, їх розподіл в текстах різного жанру, сполучуваність з іншими одиницями і т. д. Одночасно накопичується узагальнена кількість інформації про класи одиниць, про мовні конструкції (наприклад, дані про середню довжину слова або речення, про частоту вживання будь-яких граматичних форм в тих чи інших синтаксичних функціях і т.д.) [60, с. 54]. Така інформація поглиблює опис одиниць мови. Наприклад, проста констатація наявності форм називного відмінка однини особових займенників в англійській, російській і латинській мовах недостатня для виявлення типологічних відмінностей, якщо не враховувати кількісні відмінності в текстовій поведінці відповідних одиниць. Таким чином, створюється перспектива перетворення звичайної структурної моделі мови в структурно-вірогідну модель, в якій враховуються результати кількісного аналізу текстів (в цій моделі одиниці мови мають «вагу», вимірюваними виявляються мовні протиставлення і зв'язки). У нашому дослідженні кількісний метод дослідження використовується для підрахунку відсоткового співвідношення використання перекладацьких трансформацій в процесі перекладу концепту «злодій».

Отже, всі перераховані методики дослідження об'єднує метод концептуального аналізу, який розуміється нами як спосіб дослідження, фіксування і пояснення концептуальної системи носія мови. Метод концептуального аналізу полягає, з одного боку, в розгляді мовних засобів вираження концепту, з іншого боку, – в реконструкції концепту і фрагментів мовної картини світу, які він відображає. Метод концептуального аналізу є комплексним, що включає контекстуальний аналіз, дефініційний, порівняльний та історично-порівняльний методи, тому він поєднує в собі мовну і культурну семантику слова, що дозволяє об'єктивно і повно провести логічний аналіз концептів природної мови. Також, ми вдаємося до описового методу дослідження та методу кількісного аналізу досліджуваних одиниць.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТ «ЗЛОДІЙ» У ДЕТЕКТИВНИХ ОПОВІДАННЯХ Е. ПО ТА ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В АНГЛО- УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ ОПОВІДАНЬ «ВБИВСТВА НА ВУЛИЦІ МОРГ», «ТАЄМНИЦЯ МАРІ РОЖЕ», «ВИКРАДЕНИЙ ЛИСТ», «ЗОЛОТИЙ ЖУК»

3.1. Загальна характеристика лексичних трансформацій у художньому перекладі детективних оповідань Е. По

Матеріалом нашого дослідження обрано детективні оповідання Е. По, які характеризуються наявністю концепту «злодій». Едгар Аллан По – американський письменник, поет, літературний критик і редактор, є представником американського романтизму. Найбільшу популярність здобув за свої «похмурі» розповіді. Він був одним із перших американських письменників, хто створював свої твори у вигляді коротких оповідань. Він створив форму сучасного детектива. Творчість Е. По сприяла й появі жанру наукової фантастики.

Ми розглянемо такі відомі оповідання Е. По, як «Вбивства на вулиці морг», «Таємниця Марі Роже», «Викрадений лист» та «Золотий жук». У всіх наведених творах простежується концепт «злодій», який вербалізується в україномовному дискурсі за допомогою лексем, метафоричних виразів та порівнянь, які складають змістову наповненість поняттєвого поля досліджуваного концепту. Мовні засоби вербалізації концепту «злодій» у перекладі відтворюються за допомогою лексичних трансформацій, а саме конкретизації, генералізації, компенсації та модуляції. Охарактеризуємо кожну з них.

Конкретизація є заміною слова чи словосполучення вихідної мови з більш широким предметно-логічним значенням на слово чи словосполучення з більш вузьким значенням. У результаті застосування конкретизації створювана відповідність та вихідна лексична одиниця виявляються в логічному співвідношенні значень [28, с. 174].

Генералізацією називається заміна одиниці вихідної мови, що має більш вузьке значення, одиницею мови з більш широким значенням, тобто це перетворення, зворотне конкретизації. Створювана відповідність висловлює родові поняття, яке включає вихідне видове [28, с. 176].

Модуляцією або смисловим розвитком називається заміна слова або словосполучення вихідної мови одиницею мови, значення якої логічно впливає зі значення вихідної одиниці. Зазвичай значення співвіднесених слів в оригіналі і перекладі пов'язані причинно-наслідковим відношенням [28, с. 177].

Компенсація – це спосіб перекладу, при якому елементи сенсу, втрачені при перекладі одиниці вихідної мови, передаються в тексті перекладу будь-яким іншим засобом, причому необов'язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі [28, с. 186]. Прийом компенсації чітко ілюструє, що еквівалентність перекладу забезпечується на рівні не окремих елементів тексту (зокрема слів), а всього тексту в цілому. Інакше кажучи, існують неперекладні одиниці, але немає неперекладних текстів.

Лексичні трансформації вимагають від перекладача почуття міри і досконального знання оригінального тексту, а також екстралінгвістичних знань, які можуть значно вплинути на хід перекладу.

Таким чином, наявність великої кількості слів широкого, абстрактного значення в англійській мові, відмінності в значеннях слів, стислість вираження, можлива в англійській мові завдяки наявності цілого ряду граматичних структур і форм, вимагають в процесі перекладу введення додаткових слів і навіть речень. Однак деякі відмінності в звичному вживанні (узусі) вимагають нівелювання окремих елементів англійського речення при перекладі на українську мову. Все це пояснює широке використання лексичних трансформацій при перекладі.

Розглянемо застосування кожної з вищезазначених перекладацьких трансформацій в процесі відтворення мовних засобів вербалізації концепту «злочин» в детективних оповіданнях Е. По.

3.1.1. Конкретизація як засіб передачі концепту «злодій» в оповіданні «Золотий жук»

«Золотий жук» – пригодницька детективна розповідь. Це історія про скарби, ключ до місцезнаходження яких був зашифрований. Один з героїв зумів розгадати його, використовуючи величезну систему підрахунку знаків шифру і зіставлення з частотою використання літер в англійській мові. У цьому творі так званім «зłodієм» виступає персонаж Вільям Легран, якого переслідують невдачі та банкрутство, через що він біжить з Нового Орлеана і поселяється на пустельному острові поблизу атлантичного узбережжя зі своїм собакою – ньюфаундлендом і старим слугою-негром. Одного разу Вільям Легран знаходить «золотого» жука, який привів його до скарбу – купи золота та дорогоцінних каменів. Знайдені скарби були оцінені в півтора мільйона доларів (за тодішніми мірками), але, навіть продавши не всі з них, Легран та його компанія виручила набагато більше грошей.

Концепт «зłodій» вербалізується за допомогою ряду лексем та фразеологізмів. Розглянемо їх детальніше, а також їх переклад за допомогою перекладацької трансформації конкретизації.

Оповідання розпочинається із фрази, яка повторюється у тексті кілька разів. Вона описує увесь тон твору, а також є вербалізованою лексемою концепту «зłodій»:

All in the Wrong [81]. – *Усі помиляються* [77, с. 2].

У наведеному прикладі аби проілюструвати явище конкретизації бачимо як лексема із більш ширшим значенням *wrong* була замінена на словосполучення із вузким «помилятися», що значно розкриває значення фрази українською мовою. Саме тому вживання трансформації в цьому випадку є вдалим.

Одразу після вищенаведеної фрази ми зустрічаємо опис того самого «зłodія», з яким познайомився оповідач:

MANY years ago, I contracted an intimacy with a Mr. William Legrand. He was of an ancient Huguenot family, and had once been wealthy; but a series of misfortunes had reduced him to want. To avoid the mortification consequent upon his disasters, he left

New Orleans, the city of his forefathers, and took up his residence at Sullivan's Island, near Charleston, South Carolina [81]. – Багато років тому я був **заприятелював** з таким собі містером Вільямом Леграном. Він походив з давнього гугенотського роду і колись був **маєтний**. Але ціла низка знегод довела його мало не до **вбозтва**, і, щоб уникнути принижень, неминучих при втраті багатства, він вибрався з —Нью-Орлеана, міста своїх предків, і поселився на Салівеновому острові поблизу Чарльстона у штаті Південна Кароліна [77, с. 2].

У вищенаведеному прикладі автор знайомить нас з головним героєм і коротко оповідає його історію життя. Конкретизацію у перекладі спостерігаємо вже з першого речення перекладу, а саме вираз *contracted an intimacy* відтворено як **заприятелював**. Спочатку Вільям Легран був багатим чоловіком, який походив із знатної сім'ї, але його спіткали негаразди і він перетворився на звичайного пересічного, якого цікавить як краще заробити та обдурити когось. Загалом, можна стверджувати, що ми спостерігаємо становлення «злюдія», який далі у тексті розкриє свою сутність. На лексичному рівні таке становлення відображається за допомогою лексеми *wealthy*, яка відтворюється за допомогою конкретизації лексемою — **маєтний**. Такий прийом є досить влучний, адже конкретно вказується, що герой мав у власності багато маєтків, тому відповідно був заможним. Далі, вбачаємо момент, коли Вільям із заможного чоловіка стає бідним чолов'ягою, якого життя змусило майже жебракувати та бажати чогось простого, що виражено стилістичним засобом — метафорою *reduced him to want*. У перекладі такий засіб відтворено за допомогою конкретизації — **жебракувати**.

Далі наведемо приклад місця, де проживав Вільям:

*This Island is a very **singular** one. It consists of **little else than the sea sand**, and is about three miles long. Its breadth at no point exceeds a quarter of a mile. It is separated from the main land by a scarcely perceptible creek, **oozing** its way through a wilderness of reeds and slime, a favorite resort of the marsh-hen. The vegetation, as might be supposed, is scant, or at least dwarfish. No trees of any magnitude are to be seen. Near the western extremity, where Fort Moultrie stands, and where are some miserable frame buildings, **tenanted**, during summer, by the fugitives from Charleston dust and fever, may be found,*

indeed, the bristly palmetto; but the whole island, with the exception of this western point, and a line of hard, white beach on the seacoast, is covered with a dense undergrowth of the sweet myrtle, so much prized by the horticulturists of England. The shrub here often attains the height of fifteen or twenty feet, and forms an almost impenetrable coppice, burthening the air with its fragrance. – Острів цей дуже **незвичайний**. Завдовжки він **десь так зо три милі й майже весь покритий морським піском**. Ширина його ніде не більша за чверть милі. Від материка острів відділяє ледве помітна протока, де течія **насилу пробиває собі шлях** крізь намул та густий очерет,— улюблене пристановище болотяних куріпок. Рослинність на острові, як і можна було сподіватись, не багата і хирлява. Великих дерев не побачиш. Біля західного кінця острова, де споруджено форт Моултрі і де стоїть кілька жалюгідних осель, **в яких улітку живуть** утікачі від чарльстонської куряви й пропасниці, можна ще знайти колючу карлувату пальму, але взагалі **весь острів,— окрім цього західного мису та смуги кам'янистого білого берега, що лицем до моря,— покривають зарості пахучого мирту, такого любого англійським садівникам**. Ці кущі сягають **п'ятнадцяти-двадцяти футів заввишки і утворюють майже непрохідні хащі, де повітря густо просякло пахощами мирту**.

Такий яскравий опис острову, на якому проживав Вільям, дуже чітко передає атмосферу, в якій проживав чоловік, де формувалась його особистість як злодія. Цей острів є досить унікальним, як стверджує автор *singular*, а перекладач конкретизує незвичайний, що надає яскравішого опису місцю. Далі бачимо, що він піщаний *little else than the sea sand*, як стверджує переклад **покритий морським піском**, конкретизація допомогла нам зрозуміти, що все було заповнене піском. Досить яскраво передається опис протоки, за допомогою такого фонетичного стилістичного засобу як оноματοпея *oozing*, яка передає звук води, яка сочиться маленьким струмочком серед гір піску. У перекладі такий засіб вдало конкретизовано **течія насилу пробиває собі шлях**, що є зрозумілішим читачу і допомагає уявити цю картину. Також, конкретизація використовується для перекладу метафоричної лексеми *tenanted*, яка описує місце, де живуть місцеві тварини. Українським еквівалентом лексеми є в оренді, окупований, перекладач, у свою чергу, конкретизує

цей процес в яких улітку живуть, хоча такий переклад не несе стилістичне забарвлення, воно є зрозумілим для читача. І в кінці опису острова спостерігаємо зображення рослинності, а саме непрохідних хащів, запах яких витає у повітрі. Лексема *burthening the air* конкретизується у перекладі *де повітря густо просякло пахощами*.

Звичайно ж, концепт «злодій» вербалізується за допомогою свого англомовного еквіваленту *villain*:

*"You scoundrel," said Legrand, hissing out the syllables from between his clenched teeth—"you infernal black villain!—speak, I tell you! [81]. — Ту, мерзотнику,— просичав Легран крізь зуби,— триклятий чорнючий **кравдію**, відповідай мені зараз же, чуєш? [77, с. 16].*

У цьому прикладі перекладач також звернувся до конкретизації, аби пояснити, що слуга вкрав «золотого жука» у головного героя Вільяма Леграна. Трансформація вжита правильно.

Звертаючись до Джупітера, В. Легран досить часто використовує лайливі слова та погрози, що показує його натуру злодія:

*"You infernal scoundrel!" cried Legrand, apparently much relieved, "what do you mean by telling me such nonsense as that? As sure as you let that beetle fall! --I'll break your neck. Look here, Jupiter! do you hear me?" [81]. – Ах ти, пекельна прояво! – з видимою полегкістю закричав Легран. – Що це ти верзеш? Викинути жука! Спробуй-но тільки, **я тобі в'язи скручу**. Ти чуєш, Джупітере? [77, с. 20].*

У наведеному прикладі спостерігаємо конкретизацію погрози *I'll break your neck*, де перекладач уточнює яким чином В. Легран хоче «зламати шию» Джупітеру. На нашу думку, лексема *скрутити* є більш вдалою, адже вона відповідає українській мовній традиції і є звичною для реципієнта перекладу.

Для опису поведінки Вільяма Леграна автор часто вживає лексему *to grasp*, яка показує як злодій поводить себе з оточуючими:

*He grasped my hand with a nervous emprossement which alarmed me and strengthened the suspicions already entertained [81]. – Мою руку він **стиснув** із*

нервовим збудженням, що не могло не стурбувати мене і тільки посилює мої підозри [77, с. 8].

Дієслово *grasp* відтворено дієсловом «стиснув». Це дієслово означає – «схопити, захвачувати». За допомогою конкретизації, перекладач показав, наскільки сильно Легран потискає руку, коли вітається, що характеризує його поведінку як негативного персонажу.

Часто Е. По вдається до лексем, утворених за допомогою префіксу – *un*, для вербалізації концепту «злодій»:

*It is not improbable that the relatives of Legrand, conceiving him to be somewhat **unsettled in intellect**, had contrived to instill this obstinacy into Jupiter, with a view to the supervision and guardianship of the wanderer [81]. – Родичі Легранові, здається, ще й підтримували цю затятість у негрові, маючи певність, що Легран трохи **психічно невірноважений** і, отже, потребує постійного догляду й опіки [77, с. 14].*

Лексема *unsettled* у фразі *unsettled in intellect* конкретизується за допомогою українського еквівалента *психічно невірноважений*, що яскраво відображає думку навколишніх про головного героя «злодія».

Наведемо ще один приклад використання лексеми з префіксом – *un*:

*There was something in the tone of this note which gave me great **uneasiness** [81]. – Тон цієї записки чомусь неабияк мене **стривожив** [77, с. 22].*

Цей приклад вкотре показує відмінність структури англійської мови від української, вимагаючи уточнення й конкретизації незрозумілого для українського читача речення, тому лексема *uneasiness* конкретизується дієсловом *тривожити*.

Використання прикметників із префіксом –*un* є поширеним явищем у творі:

*I dug eagerly, and now and then caught myself actually looking, with something that very much resembled expectation, for the fancied treasure, the vision of which had demented my **unfortunate** companion [81]. – Я завзято копав і час від часу ловив себе на тому, як поглядом нишпорю по ямі, наче сподіваючись побачити той вимарений скарб, що звів з розуму мого **горем побитого** товариша [77, 21].*

У вищенаведеному прикладі зустрічаємо прикметник *unfortunate*, який зображує внутрішній стан негра Джупітера, над яким завжди глумиться Легран, тим самим принижуючи його. У перекладі конкретизоване фразеологічне словосполучення *горем побитий* є досить вдалим відтворюваним елементом, адже воно показує результат дій персонажа злодія.

Окрім лексем із негативним префіксом –*un*, автор також насичує оповідання за допомогою лексем із префіксом –*mis*, які у свою чергу відображають сутність головного «злодія» твору:

– *He was of an ancient Huguenot family, and had once been wealthy; but a series of misfortunes had reduced him to want* [81]. *Він походив з давнього гугенотського роду і колись був маєтний. Але ціла низка життєвих провалів довела його мало не до вбогства...* [77, с. 30].

У вищенаведеному прикладі спостерігаємо використання лексеми *misfortunes*, яка конкретизується для зрозумілості та ясності життєвих подій Ленгарда. Окрім конкретизації перекладач вдається до додавання додаткової лексеми. Також, можемо побачити фразеологізм *reduce smb to want*, який означає ставити когось у скрутне становище (окрім конкретизації використано вилучення). Використання конкретизації у цьому випадку є доречним, оскільки вона допомагає адаптувати речення до звичного для українського читача вигляду й манери спілкування.

Продовження опису головного героя також містить лексему, яка вербалізує концепт «злодій» у досліджуваному творі:

To avoid the mortification consequent upon his disasters, he left New Orleans, the city of his forefathers, and took up his residence at Sullivan's Island, near Charleston, South Carolina [81]. – *...і, щоб уникнути насмішок, неминучих при втраті багатства, він вибрався з – Нью-Орлеана, міста своїх предків, і поселився на Салівеновому острові поблизу Чарльстона у штаті Південна Кароліна* [77, с. 31].

Для кращого звучання речення після перекладу та більшої зрозумілості перекладач вдало використав конкретизацію, розкривши значення лексеми *mortification*, первинне значення якої є приборкання, приниження. Ще одним

прикладом конкретизації значення з додаванням є відтворення лексеми *disaster*, яка супроводжує опис головного героя твору протягом всього оповідання. Перекладач уточнює від чого саме страждає герой і що робить його «злодієм».

Також, описуючи Вільяма Ленгарда, автор вдається до використання лексем на позначення насилля:

*On the same day, Langard threatened his servant for miscalculating the number of steps to the required point [81]. – Того ж дня Ленгард **наставив ножа** на свого слугу за те, що той неправильно розрахував кількість кроків до зазначеного місця [77, с. 42].*

У цьому прикладі конкретизація та додавання допомагають читачу зрозуміти, яким саме чином Ленгард погрожує своєму слугі, адже далі у тексті йдеться про ніж, який завжди лякає бідного негра Юпітера.

Описуючи реакції Ленгарда, як основного злодія оповідання, Е. По використовує наступні лексичні одиниці:

*In an instant his face grew red -in another as excessively pale. For some minutes he continued to scrutinize the drawing minutely where he sat [81]. – Вмить лице йому **побагровіло**, а тоді зробилося **смертельно бліде**. Кілька хвилин він пильно придивлявся до малюнка, не рушаючи з місця [77, с. 12].*

У наведеному прикладі спостерігаємо опис реакції Ленгарда на листа від автора. Такі фрази як *grow red* та *excessively pale* було конкретизовано задля надання більшої емоційності герою. На нашу думку, підсилювальний прислівник *excessively* досить яскраво передається у перекладі прикметником *смертельний*, що є доречним і відображає внутрішній стан героя.

Отже, проаналізувавши оповідання «Золотий жук» автора Е. По, ми визначили, що концепт «злодій» вербалізується лексемою *villain*, яка є ключовою у мовному вираженні зазначеного концепту; також використовується ряд лексем, утворених за допомогою префіксів з негативним значенням *-un* та *-mis*; лексемами *wrong, grasp, mortification, disaster*; лексем на позначення насилля. Усі зазначені способи вербалізації дослідженого концепту відтворюються за допомогою

трансформації конкретизації (32 %). Вважаємо, що для адаптації творів до україномовної аудиторії та надання адекватного перекладу перекладачем успішно використовуються уточнення, часто в поєднанні з іншими трансформаціями, такими як: додавання та вилучення.

3.1.2. Використання трансформації генералізації при відтворенні концепту «злодій» в оповіданні «Таємниця Марі Роже»

У цьому підрозділі розглянемо детальніше використання трансформації генералізації в процесі відтворення мовних засобів вербалізації концепту «злодій» у творі Е. По «Таємниця Марі Роже». Цей твір є продовженням оповідання «Вбивство на вулиці Морґ», але на відміну від нього, «Таємниця Марі Роже» заснована на реальних фактах, хоча дія перенесена з Нью-Йорка в Париж. Молода парижанка Марі Роже, що працює в парфумерному магазині, має безліч шанувальників. Але одного разу вона раптово зникає. Справою вже починає займатися поліція, але через тиждень Марі повертається додому. Через три роки Марі знову пропадає. На четвертий день на березі Сени був виявлений її труп. Детектив Дюпен, уважно і неупереджено поставився до доказів, відновив хід подій (що не вдавалося зробити поліції) і довів, що вбивця діяв один (хоча була поширена версія про злочинну групу). Саме цей вбивця і є відображенням концепту «злодій». Розглянемо як він вербалізується у досліджуваному творі.

Вже на початку твору, у пролозі, автор налаштовує читача на якусь незвичайну, загадкову історію, вдаючись до використання ряду епітетів:

The extraordinary details which I am now called upon to make public, will be found to form, as regards sequence of time, the primary branch of a series of scarcely intelligible coincidences, whose secondary or concluding branch will be recognized by all readers in the late murder of MARY CECILIA ROGERS, at New York [82]. – Неймовірні подробиці, які я зараз маю вам розповісти, якщо поставити їх у хронологічній послідовності, творять першу частину з низки надзвичайних збігів, а в другій, або ж заключній, частині усі читачі, без сумніву, впізнають нещодавнє нью-йоркське вбивство Мері Сесилії Роджерс [78, с. 1].

У наведеному прикладі перекладач вдається до генералізації значення комбінації прислівника та прикметника *scarcly intelligible*, замвнюючи їх на лексему *надзвичайний*. Така трансформація є доречною, адже вона передає настрій висловленої репліки.

THERE are few persons, even among the calmest thinkers, who have not occasionally been startled into a vague yet thrilling half-credence in the supernatural, by coincidences of so seemingly marvellous a character that, as mere coincidences, the intellect has been unable to receive them. Such sentiments -- for the half-credences of which I speak have never the full force of thought -- such sentiments are seldom thoroughly stifled unless by reference to the doctrine of chance, or, as it is technically termed, the Calculus of Probabilities. Now this Calculus is, in its essence, purely mathematical; and thus we have the anomaly of the most rigidly exact in science applied to the shadow and spirituality of the most intangible in speculation [82]. – Навіть серед найрозсудливіших знайдеться небагато людей, які бодай раз у житті не відчули б ту неясну, хвилюючу, хай і половинчасту, довіру до надприродного, коли ставали свідками таких дивовижних збігів, що розум відмовлявся вважати їх лише за прості збіги. Ці почуття (оскільки половинчаста довіра, яку я маю на увазі, ніколи не трансформується в думку повністю), так ось ці почуття рідко коли зникають цілком, а все через те, що існує теорія випадку або теорія вірогідності, як її називають у спеціальній термінології. А ця теорія за своєю природою є математичною; таким чином, виникає парадокс — найчіткіша та найвизначніша з наук має стосунок до тіней і примар найнезбагненнішого та найнеосяжнішого розумом [78, с. 1].

У наведеному прикладі спостерігаємо часте використання трансформації генералізації. У цьому уривку автор, слідом за епілогом, продовжує занурювати читача у такий незвичний світ містики, злочинів та злодіїв. Оскільки твір «Таємниче вбивство Марії Роже» має дещо містичне підґрунтя, головний злодій твору, а саме вбивця, є невідомим. Уже на початку твору автор використовує епітети та стилістично забарвлені лексичні одиниці, а перекладач вдається до генералізації їх значень у перекладі. Наприклад, *the calmest thinkers* відтворюється як

найрозсудливіші, такий приклад генералізовано, адже в прямому значенні він означає найспокійніші мислителі. Далі по тексті зустрічаємо фразу *unable to receive*, яку перекладач генералізує і відтворює як *відмовлятися*, хоча український відповідник звучить як той, що не може отримати інформацію; *purely mathematical* відтворюється як *математично* (український дослівний переклад точно математично). Досить яскраво генералізація виражена при відтворенні лексеми *sentiments*, яка означає *сентиментальності*, тобто почуття, які властиві романтичним та досить сентиментальним людям. У перекладі автор перекладу генералізує значення лексичної одиниці, відтворюючи її як просто почуття. І останній приклад генералізації спостерігаємо в процесі перекладу *anomaly of the most rigidly exact in science*, яка відтворюється як парадокс. Загалом, генералізація лексичних одиниць у поданому уривку є доречною і не впливає на прагматичний ефект, який намагається передати письменник.

Далі в оповіданні, після епілогу та вступу про містичні події у маленьких містах, оповідач наводить приклад одного із таких дійств:

*Upon the winding up of the **tragedy involved in the deaths of Madame L'Esplanaye and her daughter, the Chevalier dismissed the affair at once from his attention, and relapsed into his old habits of moody reverie. Prone, at all times, to abstraction, I readily fell in with his humor; and, continuing to occupy our chambers in the Faubourg Saint Germain, we gave the Future to the winds, and slumbered tranquilly in the Present, weaving the dull world around us into dreams*** [82]. – Розкривши таємницю **трагічної загибелі** мадам Л'Еспане та її дочки, шевальє одразу ж **викинув цю справу з голови** і знову повернувся до своєї давньої звички меланхолійного міркування. Також маючи схильність до медитації, я повністю **підтримував настрій друга. Мешкаючи, як і раніше, у передмісті Сен-Жермен, ми не турбувалися про майбутнє, залишивши його на розсуд долі, а занурилися у спокійну дрімоту теперішності, розмальовуючи візерунками мрій нудний світ, що нас оточував** [78, с. 2].

У вищенаведеному прикладі, зустрічаємо лексику на позначення трагедійності, а саме *tragedy involved in the deaths*, тобто трагедія, яка включала в себе смерті. Автор перекладу, у свою чергу відтворив такий вираз за допомогою генералізації,

переклавши як *трагічна загибель*, такий прийом є досить влучним, адже трагічне вбивство має на увазі смерть. Далі знаходимо висловлення *dismissed the affair at once from his attention*, що означає не звертати увагу на таку справу. У перекладі генералізовано таке значення ідіоматичним українським висловом *викинути з голови*. Далі оповідач підтримує свого друга у його починаннях, що виражається у тексті наступним чином: *readily fell in with his humor*, в українському перекладі еквівалентом є *підтримував настрої друга*, спостерігаємо генералізацію. Оповідач та герой твору проживають разм *to occupy our chambers*, така фраза відтворюється як займати кімнати. Перекладач, у свою чергу, надає наступний переклад – *мешкати*, простежуємо явну генералізацію, адже мешкати разом вже включає в себе поділ кімнат. І ще одним прикладом генералізації значення є стилістично забарвлений вираз *gave the Future to the winds*, який охарактеризовую дію людей, які хочуть не плнувати своє майбутнє, а залишити все так як є. У перекладі такий засіб відтворюється за допомогою генералізації і тим самим полишає його стилістичного навантаження – *не турбувалися про майбутнє*. Загалом, генералізація у наведеному прикладі є допустимою, хоча іноді не зберігається емоційний та прагматичний ефекти оригіналу.

Оскільки це твір про вбивство, зустрічаємо ряд лексем, які використовуються на позначення цього страшного діяння:

*Upon the winding up of the **murder** involved in the deaths of Madame L'Esplanaye and her daughter, the Chevalier dismissed the affair at once from his attention, and relapsed into his old habits of moody revery* [82]. – Розкривши таємницю **трагічної загибелі** мадам Л'Еспане та її дочки, шевальє одразу ж викинув цю справу з голови і знову повернувся до своєї давньої звички меланхолійного міркування [78, с. 12].

Найчастіше у зазначеному творі зустрічається лексема *murder* та її похідні. У перекладі використано генералізацію значення лексеми *murder*, яка означає *вбивство*. Перекладач, у свою чергу, замість уточнення, що це було вбивство, використовує загальну лексему *загибель*, додаючи прикметник *трагічний*, що передає семантику оригіналу.

Ще однією лексемою, яка досить часто зустрічається у тексті оповідання є *atrocitiy*:

*The entire reward thus stood at no less than thirty thousand francs, which will be regarded as an extraordinary sum when we consider the humble condition of the girl, and the great frequency, in large cities, of such **atrocities** as the one described [82].* – Таким чином, загальна винагорода склала тридцять тисяч франків: просто нечувана сума, якщо взяти до уваги більш ніж скромне становище дівчини і той факт, що такі **події** не рідкість для великих міст [78, с. 8].

У наведеному прикладі зазначену лексему генералізовано за допомогою нейтрального еквівалента події, який нівелює первинне значення та емоційність сказаного. На нашу думку, доцільніше було б використати прямий український відповідник лексеми *atrocitiy* – *звірство*.

Також, у тексті твору зустрічається лексема *assassination*:

*The father had died during the child's infancy, and from the period of his death, until within eighteen months before **the assassination** which forms the subject of our narrative, the mother and daughter had dwelt together in the Rue Pavée Saint Andrée; Madame there keeping a pension, assisted by Marie [82].* – Її батько помер, коли вона була ще дитям, і відтоді аж до моменту за півтора роки до **вбивства**, про яке йтиме мова у нашому оповіданні, мати з дочкою мешкали разом на вулиці Паве-Сен-Андре. Мадам Роже утримувала пансіон, а Марі їй допомагала [78, с. 2].

Лексема *assassination* означає душоубство, віроломне вбивство. Перекладач у свою чергу нехтує еквівалентом цієї лексеми, і використовує генералізацію значення, відтворюючи її як *вбивство*, тим самим нівелюючи прагматичне значення лексичної одиниці, яку автор використав для напруження сюжету і опису тієї трагедії, яка сталася.

За злочином настає покарання, тому автор вдається до запозичених слів для яскравішого зображення жаги місцевого населення покарати злодія, який вчинив наругу над молодою Марі Роже:

*Upon the first discovery of the corpse, it was not supposed that the murderer would be able to elude, for more than a very brief period, the **inquisition** which was immediately set on foot [82]. – Коли виявили труп, усі були впевнені в тому, що вбивцю скоро знайдуть, оскільки **слідство** почалося майже одразу [78, с. 6].*

У вищенаведеному прикладі використано лексему, яка має іспанське походження: *інквізиція* – це державний орган із розслідування антирелігійної та кримінальної діяльності. Використавши таку лексему, автор хотів підкреслити серйозні наміри поліції знайти вбивцю. У перекладі ця лексична одиниця була генералізована і відтворена як *слідство*, не надаючи їй прагматичного забарвлення.

Оскільки події оповідання «Таємниця Марі Роже» відбуваються у Парижі, відповідно присутні лексеми, які запозичено з латинської мови через французьке *mal*, що означає злий, поганий, ворожий:

*Upon the first discovery of the corpse, it was not supposed that the **malefactor** would be able to elude, for more than a very brief period, the inquisition which was immediately set on foot [82]. – Коли виявили труп, усі були впевнені в тому, що **винного** скоро знайдуть, оскільки **слідство** почалося майже одразу [78, с. 26].*

Лексема *malefactor* має значення лиходій, зловмисник, перекладач вдався до генералізації значення та відтворив наведену лексему прикметником *винний*.

Розглянемо ще один приклад вербалізації концепту «злодій» у творі «Таємниця Марі Роже»:

*The medical testimony spoke confidently of the virtuous character of the deceased. She had been subjected, it said, to **brutal violence** [82]. – Висновок медичного огляду не залишав жодних сумнівів у цнотливості небіжчиці. У ньому зазначалося, що вона зазнала **наруги** [78, с. 19].*

Словосполучення *brutal violence* відтворено за допомогою генералізації. Окрім виділеного словосполучення на позначення концепту «злодій», в уривку присутній ще один випадок генералізації: *virtuous character* відтворено як цнотливість. Такий переклад дав можливість скоротити речення, зберігши при цьому вкладений у них сенс.

Розглянемо приклад метафоризації словосполучення на позначення концепту «злодій»:

*Thus the affair died away, and was generally forgotten; for the girl, ostensibly to relieve herself from the impertinence of curiosity soon bade a final adieu to the perfumer, and sought the shelter of her mother's residence in the Rue Pavée Saint Andree [82]. – На тому **справа і закінчилася**, а з часом зовсім забулася, тим паче, що дівчина, волюючи, напевно, уникнути зухвалої цікавості, невдовзі назавжди розпрощалася з парфумером і повернулася до матері у будинок на вулиці Паве-Сен-Андре [78, с. 10].*

Фразове дієслово *die away* означає *вимерти, зникнути безслідно*, перекладач вдається до генералізації значення метафоричного виразу і нейтралізує стилістичне навантаження висловленого.

Наступний метафоричний вираз було так генералізовано:

*The general impression, so far as we were enabled to glean it from the newspapers, seemed to be, that Marie had been the victim of a gang of desperates and by these she had been borne across the river, **maltreated**, and murdered [82]. – В цілому ж загальна думка, наскільки ми могли робити висновки з газет, зводилась до того, що Марі стала жертвою **бандитів**, які завезли дівчину на той берег річки, **вчинили над нею наругу й убили** [78, с. 23].*

У цьому реченні генералізація спрямована на адаптацію речення до української мови та українського читача, оскільки *gang of desperates* звучить природніше в українській як *бандити*, аніж *банда відчайдух*, якщо вдатися до калькування. Знову ж таки простежуємо використання лексеми французького походження з часткою *maltreated*, яку було експліковано, що повністю зберігає її значення.

Отже, аналіз прикладів перекладу мовних засобів вербалізації концепту «злодій» в оповіданні Е. По «Таємниця Марі Роже» засвідчив використання генералізації у 27 % випадків. У наведеному оповіданні досліджуваний концепт відображається у мові за допомогою лексем на позначення вбивства (*murder, violence, atrocity*); лексем, похідних з французької мови (*maltreated, malefactor*);

метафоричних виразів. Застосування аналізованої лексичної трансформації викликане бажанням перекладача адаптувати оригінальне речення до норм і структури мови перекладу (в даному випадку української мови), уникаючи при цьому буквального перекладу, калькування, тавтологій. У деяких прикладах генералізація призводить до втрати стилістичного та емоційно-оцінного забарвлення визначених лексем, зокрема метафоричних виразів.

3.1.3. Застосування модуляції при перекладі концепту «зłodий» в оповіданні «Викрадений лист»

Переходячи до дослідження трансформації модуляції, нагадаємо, що модуляція – лексико-семантична заміна слова або словосполучення мови оригіналу одиницею мови перекладу, значення якої є логічним наслідком значення вихідної одиниці. Як свідчить аналіз прикладів перекладу, використання перекладачем трансформації модуляції засвідчено у 22 %.

Оповідання Е. По «Викрадений лист» є третім з трьох творів автора про вигаданого детектива Огюста Дюпена. Неназваний оповідач, від імені якого ведеться розповідь, обговорює з паризьким детективом-любителем Огюстом Дюпеном його найдивовижніші розслідування. У цей момент до них приєднується Жіске, префект поліції, у якого справа до Дюпена. У вітальні якоїсь молодій леді викрадено лист, що містить компрометуючі дані. Відомо, що лист викрав якийсь міністр Д. Він був у кімнаті, бачив лист і підмінив його іншим малозначущим листом. Д. шантажує листом свою жертву. Саме цей міністр Д. і є образом зłodія, який описується за допомогою мовних засобів вербалізації однойменного концепту.

Проаналізувавши оригінал та переклад оповідання «Викрадений лист», ми встановили, що зазвичай перекладацька трансформація модуляції використовується в процесі відтворення фразеологічних одиниць, які вербалізують концепт «зłodий». Розглянемо кілька прикладів:

*When I wish to find out how wise, or how stupid, or how good, or what **the wicked and bad things he has done**, or what are his thoughts at the moment, I fashion the*

expression of my face, as accurately as possible, in accordance with the expression of his, and then wait to see what thoughts or sentiments arise in my mind or heart, as if to match or correspond with the expression [83]. – Коли мені треба збагнути, наскільки людина розумна чи дурна, добра чи лиха, як вона **нашкодила**, про що вона думає, я силкуюся надати своєму обличчю такого самого виразу, як у неї, а тоді чекаю, щоб уже й думки та почуття з'явилися в мене теж такі самі [79, с. 12].

У вищенаведеному прикладі спостерігаємо використання смислового розвитку в процесі перекладу фразеологічного виразу *the wicked and bad things*, яке має значення неприємності та злодіяння. Український переклад *нашкодити* демонструє вдалу, на нашу думку, заміну причинно-наслідкових зв'язків через застосування модуляції.

Розглянемо ще один приклад фразеологічного виразу:

"The thief," said G., is the Minister D., who dares all things, those unbecoming as well as those becoming a man [83]. — Злодій,— урвав мене префект,— це міністр Д++. Він такий, що на всяке наважиться, і **на гідне, й на негідне** [79, с. 7].

У наведеному прикладі, модуляція застосовується перекладачем при перекладі незвичної фразеологічної одиниці, з метою адаптувати текст до україномовного реципієнта. Після застосування модуляції речення стає звичним, зрозумілим й природним для норм української мови.

Наступний фразеологізм має маніпулятивний ефект:

You know, I'm getting sick and tired of your acts [83]. – Ти знаєш, мене **дістали** твої витівки [79, с. 21].

У наведеному прикладі емоційно-оцінний характер лексичної одиниці, використовується з метою маніпуляції жертви злочинцем. Воно відображає ставлення злодія до дій жертви і, тим самим, дозволяє маніпулятору вселити співрозмовнику страх. У перекладі фраза розширила своє значення з метою збереження концептуальних особливостей в даному контексті, при цьому емоційно-оцінна складова не була знижена. Таким чином, маніпулятивний ефект висловлювання при перекладі не втрачений.

Наведемо приклад ще однієї фразеологічної одиниці:

*I fancy that I have investigated every nook and corner of the premises in which it is possible that the minister with **bad conscience** would conceale the paper [83].* – Гадаю, що я обстежив у приміщенні кожний куток і кожну шпарину, де цей **безсовісний** крадій міг би заховати листа [79, с. 31].

Фразеологічне словосполучення *bad conscience* відтворено за допомогою модуляції, адже вона яскраво відображає сутність злодія та є зрозумілою україномовному читачеві.

Окрім фразеологічних одиниць, у досліджуваному творі використовується ряд лексем, які розкривають загадковість та ворожість злодія:

*No? Well; the disclosure of the document to a third person, who shall be **nameless**, would bring in question the honor of a personage of most exalted station, and this fact gives the holder of the document an ascendancy over the illustrious personage whose honor and peace are so jeopardized [83].* – Ну, гаразд. Передача цього документа третій особі, **якої я не називатиму**, завдасть шкоди честі однієї особи дуже високого рангу. І цей факт робить її залежною від посідача документа, котрий таким чином має змогу піддавати небезпеці честь і спокій тієї самої високої особи [79, с. 29].

У цьому реченні спостерігаємо не лише безпосередньо застосування модуляції при перекладі лексеми *nameless*, але й членування складнопідрядного речення через відмінність у структурі мов оригіналу та перекладу.

Розглянемо лексему *ascendancy*, яка є мовним засобом вербалізації концепту «злодій» у досліджуваному творі:

*«Here, then,» said Dupin to me, «you have precisely what you demand **to make the ascendancy complete** - the robber's knowledge of the loser's knowledge of the robber» [83].* — Оце ж і маєте всі умови,— обернувся Дюпен до мене,— потрібні для **цілковитої залежності**: крадієві відомо, що потерпіла особа знає його особу [79, с. 19].

Словосполучення *to make the ascendancy complete* містить замінену на *цілковиту залежність*, використовуючи смисловий розвиток, перекладач допомагає відтворити розгублений настрій героїні, яка постраждала від рук злодія, та чудово вписується в контекст.

Також, описуючи справу, якою перфект збирається зайнятися, він говорить:

I will tell you in a few words; but, before I begin, let me caution you that this is an affair demanding the greatest secrecy, and that I should most probably lose the position I now hold, were it known that I confided it to any one [83]. Я розповім вам у кількох словах, але спершу мушу попередити: це справа **страшенно секретна** і я, безперечно, втрачу посаду, якщо стане відомо, що я з кимось поділився цією таємницею [79, с. 8].

У вищенаведеному прикладі спостерігаємо використання смислового розвитку в процесі перекладу опису злодіяння, яке трапилося. Вираз *affair demanding the greatest secrecy* було відтворено як **страшенно секретна справа**, що посилює смислове навантаження висловленого.

Отже, оповідання «Викрадений лист» автора Е. По є третім з трьох творів автора про вигаданого детектива Огюста Дюпена. Концепт «злодій» простежується в образі персонажа, який вчинив крадіжку важливого документу. Наведений концепт вербалізується за допомогою лексем на позначення крадія та почуттів, які він викликає у жертва, а також ряду фразеологізмів. В процесі перекладу цих мовних засобів було застосовано трансформацію модуляції, яка складає 22 % від загальної вибірки матеріалу дослідження. Застосування аналізованої трансформації особливо підходить для перекладу фразеологічних одиниць, зберігаючи при цьому інформативність тексту, використання трансформації модуляції допомагає надати реченню звичної й типової для української мови структури.

3.2. Особливості застосування трансформації компенсації у детективному оповіданні «Вбивства на вулиці Морг»

Відтворюючи художній іншомовний текст перекладач керується умовами міжмовної комунікації, створюючи при цьому такий переклад, який повністю

відобразить літературну особливість й емоційно-естетичну цінність першотвору. Відомо, що перекладач створює так звану копію вихідного тексту, іншими словами відтворює оригінальний текст рівноцінним (еквівалентним) текстом у перекладі. Для збереження вищезазначених складових оригінального тексту, вживається лексична перекладацька трансформація компенсація, яка є поширеною у перекладі детективного оповідання Е. По «Вбивства ну вулиці Морґ» в процесі відтворення мовних засобів на позначення концепту «злочин».

В оповіданні розглядається таємниче і вкрай жорстоке вбивство вдови і її дочки в будинку на вулиці Морґ, яке збентежило поліцію Парижа. На допомогу поліцейським приходить місьє Дюпен, людина з надзвичайно розвиненими аналітичними здібностями. У 18 ... році в Парижі оповідач – безіменний герой, від імені якого ведеться розповідь, – знайомиться з уже відомим нам персонажем місьє Дюпенем. Він, нащадок знатного роду, з неназваних обставин втратив практично все сімейне багатство і тепер змушений жити в суворій економії, будучи в змозі дозволити собі тільки книги. Ближче знайомство з Дюпенем відкриває, що той володіє видатними аналітичними здібностями. В газетах починають писати про подвійне вбивство в будинку на вулиці Морґ вдови мадам Л'Еспане та її дочки Камілли Л'Еспане. З повідомлень преси оповідачеві і Дюпену стає відомо, що вбивства сталися в закритій кімнаті на п'ятому поверсі будівлі. Саме підозрювані у цій справі є уособленням концепту «злочин». Розглянемо як він вербалізується у досліджуваному творі.

Розглянемо пролог оповідання, де автор налаштовує читача на трагедійний настрій:

THE mental features discoursed of as the analytical, are, in themselves, but little susceptible of analysis. We appreciate them only in their effects. We know of them, among other things, that they are always to their possessor, when inordinately possessed, a source of the liveliest enjoyment. As the strong man exults in his physical ability, delighting in such exercises as call his muscles into action, so glories the analyst in that moral activity which disentangles. He derives pleasure from even the most trivial occupations bringing his talent into play. He is fond of enigmas, of conundrums, of

hieroglyphics; exhibiting in his solutions of each a degree of acumen which appears to the ordinary apprehension præternatural. His results, brought about by the very soul and essence of method, have, in truth, the whole air of intuition [84]. - Розумові здібності, які називають аналітичними, самі, проте, аналізові не піддаються. **Судити про них можна тільки за наслідками їхньої роботи.** Крім того, ми ще знаємо, що ці здібності є джерелом безмежної насолоди для тих, кого вважають аналітиками. Як дуже людина **кохається у вправах**, що спонукають її м'язи до дії, так і аналітик **втішається** тим психічним станом, коли щось розплутує. Він може бути в захваті від найпростішої розваги,— тільки б вона **потребувала його хисту**. Він любить загадки, ребуси, піктограми; розв'язуючи їх, виявляє таку проникливість, що **пересічним людям** вона видається надприродною. **Насправді ж метод, до якого він удається, є, по суті, інтуїтивним** [80, с. 1].

У вищенаведеному прикладі зустрічаємо опис головного героя, який має хист до розслідування найзаплутаніших загадок. Так, у перекладі багато стилістичних та лексичних елементів тексту відтворюється за допомогою компенсації. Наприклад, речення *We appreciate them only in their effects* відтворюється як **Судити про них можна тільки за наслідками їхньої роботи**, де лексеми *effects* не відтворюється дослівно, але компенсується завдяки іншим визначенням. Далі зустрічаємо досить цікавий вираз *man exults in his physical ability*, який означає людина, яка радіє своїми фізичними здібностями. У перекладі такий вислів прямо не відтворюється, а компенсується завдяки **кохається у вправах**, що надає емоційного забарвлення сказаному. Сталий вираз *bringing his talent into play* не відтворюється дослівно, а компенсується за допомогою вислову **потребувала його хисту**. Також, компенсація є у перекладі емоційно забарвленої фрази *brought about by the very soul and essence of method*, яка компенсується завдяки дієприкметниковому звороту **метод, до якого він удається**.

Оскільки в оповіданні йде мова про вбивства, на позначення злодіянь вбивці використовуються різні лексичні та стилістичні засоби, які підвищують емоційність тексту. На перших сторінках тексту ми знаходимо опис жахливого вбивства на вулиці морг:

*There they found a door that was firmly closed, locked, with the key inside. Quickly they forced the door open, and they saw spread before them a **bloody sickening scene** – a **scene of horror!*** [84]. – Люди поділилися, щоб швидше обстежити будинок, й пройшли всіма кімнатами, але, діставшись великого затильного покою на п'ятому поверсі (двері якого також довелося вивалити, бо були замкнені зсередини), були вражені не лише жахливістю, а й цілковитою незрозумілістю того, що побачили [80, с. 19].

Для відображення подій та посилення прагматичного ефекту, автор вдається до використання лексичного повтору опису місця вбивства. У перекладі такий повтор компенсується за допомогою складносурядного речення та заміни деяких лексем.

Ще одним прикладом повтору є використання ключової лексеми *killer* кілька разів у межах одного речення:

*The **killers** — or perhaps I should say, the **killer**, for I am almost certain there was only one — **the killer** escaped through one of these windows* [84]. – Цей простий висновок ще більше обмежив поле моїх пошуків: **убивці** тікали другим вікном [80, с. 39].

Окрім компенсації спостерігаємо вилучення вставного речення, яке зображує сумніви детектива щодо способу втечі вбивців. У перекладі це відображено за допомогою трансформації компенсації.

Головний злодій твору вдається до погроз своїй жертві:

*“You're simply going to tell him everything's fine. Do you understand? And you **do** understand”* [84]. – *Ти просто скажеш йому, що все добре. Ти розумієш? А ти **справді** розумієш* [80, с. 42].

У наведеному прикладі емпатичне дієслово *do* використовується для посилення впливу на характер висловлювання. Злодій виступає у ролі маніпулятора і вселяє співрозмовнику важливість певних дій, які той повинен виконати. Емпатичне дієслово є безеквівалентним в українській мові. Для того, щоб ефект

маніпуляції та залякування не був втрачений в процесі перекладу, його значення компенсується за допомогою прислівника *справді*.

Розглянемо компенсацію втрат метафоричного виразу, який описує почуття оповідача, коли той думав про вчинений злочин:

I lay awake thinking and my mind jumping around [84]. – *Я лежав і не спав, а думки безладно снувалися* [80, с. 51].

Для досягнення еквівалентності між представленими оригінальним і перекладацьким реченнями, перекладач вдається до трансформацій, а саме: лексичної заміни слова *mind* перекладацьким у множині *думки*, також, він компенсує фразу *jumping around* невимушеною розмовною фразою *безладно снувалися*. Варто зазначити також антонімічний переклад: вихідна стверджувальна фраза *I lay awake thinking* перекладається заперечною *Я лежав і не спав*, при цьому прикметник *awake* замінюється на гматичному рівні дієсловом із заперечною часткою *не спав*, а дієприкметник *thinking* вилучається.

Також, автор використовує ідіоматичні вирази, які зображують природу «зłodія»:

The murderer got a lucky break when he found a window opened [84]. – *Вбивці пощастило, коли він знайшов відкрите вікно* [80, с. 18].

Маємо в даному прикладі ідіоматичний вислів *got a lucky break*, який перекладається словом *пощастило*. Саме цей вираз показує, що інколи зłodіям щастить під час скоєння їхніх зłodіянь.

Концепт «зłodій» також зображується за допомогою використання словосполучень зі значенням подиву:

I was so surprised. I could not say a word [84]. – *Я аж занімів від подиву* [80, с. 56].

У вищенаведеному прикладі спостерігаємо компенсацію при відтворенні двох простих речень, які показують спантеличення оповідача від злочину, скоєного вбивцею. Внаслідок такої зміни перекладачеві також вдається уникнути повтору подібних фраз. Сміслові навантаження речення збережені.

Отже, компенсація є поширеною у перекладі детективного оповідання Е. По «Вбивства ну вулиці Морг», в процесі відтворення мовних засобів на позначення концепту «злочин». Вербалізація зазначеного концепту відбувається за рахунок використання лексичних повторів, метафоричних та ідіоматичних виразів. Перекладацька трансформація компенсація складає 19 % від загальної вибірки досліджуваного матеріалу та використовується особливо часто там, де необхідно передати суто внутрішньо-лінгвістичні значення, що характеризують ті або інші мовні особливості оригіналу – повторюваність, ідіоматичність, а так само при передачі прагматичних значень, коли не завжди можна знайти пряму відповідність одиниці похідної мови в системі мови перекладу.

ВИСНОВКИ

У роботі подано аналіз вербалізації концепту «злочин» та його відтворення за допомогою лексичних трансформацій в україномовному перекладі детективних оповідань Е. По.

Дослідження дало змогу дійти таких висновків:

1. Проаналізовано визначення поняття «перекладацькі трансформації» різних дослідників, виявлено, що попри розбіжність у поглядах, науковці погоджуються з тим, що перекладач мусить уникати буквального перекладу, має правильно ідентифікувати перекладацькі проблеми й звертатися до необхідних перекладацьких трансформацій, прагнучи передати зміст тексту оригіналу засобами мови перекладу. Зазначено, що оскільки існує безліч типів перекладацьких трансформацій у сучасній лінгвістичній науці, то в дослідженні перевагу надано використанню класифікації перекладацьких трансформацій, зокрема лексичних, В.Н. Комісарова, який виділяє: лексичні, граматичні, комплексні трансформації. До лексичних він відносить транслітерацію, перекладацьке транскрибування, калькування, модуляцію, конкретизацію, генералізацію та компенсацію.

2. З'ясовано, що концепт як ментальне утворення є базовою одиницею розумового коду людини, характеризується відносно впорядкованою внутрішньою структурою, представляє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості і суспільства, несе комплексну інформацію про предмет або явище, про інтерпретацію даної інформації суспільною свідомістю і суспільними відносинами стосовно даного предмета або явища. Оскільки матеріалом дослідження обрано детективні оповідання, які характеризуються наявністю значної кількості персонажів, то нами виокремлено саме концептуальний аналіз образу такого персонажа, як злодій / villain. Аналізуючи лінгвокультурний концепт «злочин», ми враховували, що йдеться про вигаданого персонажа, який позначений національно-культурною значущістю, відображеною за допомогою лексичних засобів мови, що він передає певний узагальнений суспільний погляд на «злочин» в конкретному історичному часі.

3. Досліджено, що в процесі відтворення концепту «злодій», перекладач стикається з рядом труднощів, адже досліджуваний концепт різниться своїм сприйняттям у культурі мови оригіналу та мови перекладу. Виявлено, що як правило, переклад досліджуваного концепту ґрунтується на відтворенні найближчого еквівалентного повідомлення вихідної мови з точки зору значення, а з іншого боку – з точки зору стилю. Оскільки, існує багато слів, які вербалізують концепт «злодій» і для яких немає еквіваленту у вихідній мові, особливо коли вони виринають з контексту, то перекладачам потрібна культурна грамотність, комунікативні мовні та крос-культурні компетенції, адже вони мають інтерпретувати соціокультурне значення концепту «злодій» в міжкультурних контактах.

4. Визначено, що основні поняття когнітивної лінгвістики – мова і мислення, а основне її завдання – вивчити взаємозв'язок мови і мислення та виявити картини світу, які існують у кожного окремо взятого індивіда, а також в кожній національній мові. З'ясовано, що інструментами когнітивної лінгвістики стають оперативні одиниці пам'яті – фрейми (стереотипні ситуації, сценарії), концепти (сукупність всіх значень слова), гештальти (цілісні понятійні образи фрагментів світу) і т. д., а в цілому когнітивна лінгвістика моделює картину світу і засоби мовної свідомості. Оскільки розуміння концепту як операційної одиниці думки – це спосіб і результат квантифікації і категоризації знання, то в мові концепт може бути вербалізований за допомогою окремих слів, фраз або речень і цілих текстів, що визначають саме поняття. Отже, вибір форми залежить від особистісного сенсу, ментальної репрезентації і внутрішнього лексикону мовця, які пов'язані між собою.

5. Розглянуто методи аналізу концептів, визначено основною для дослідження комплексну методику, яка включає як традиційні для лінгвістики методи і прийоми дослідження (описовий, порівняльний, порівняльно-історичний, статистичний аналіз), так і порівняно нові, зокрема, концептуальний аналіз. У нашому дослідженні ми трактуємо концептуальний аналіз як методику опису вербальних репрезентацій концепту шляхом побудови словесної моделі концепту.

6. Визначено, що методику дослідження об'єднує метод концептуального аналізу, який розуміється нами як спосіб дослідження, фіксування і пояснення концептуальної системи носія мови. Оскільки метод концептуального аналізу полягає, з одного боку, в розгляді мовних засобів вираження концепту, з іншого – в реконструкції концепту і фрагментів мовної картини світу, які він відображає, то в дослідженні акцентовано увагу при виборі й застосуванні методу концептуального аналізу на його комплексності, завдяки чому синтезуються контекстуальний аналіз, дефініційний, порівняльний та історично-порівняльний методи. Означений метод поєднує мовну і культурну семантику слова, що дозволяє об'єктивно і повно провести логічний аналіз концептів природної мови. Також ми вдаємося до описового методу дослідження та методу кількісного аналізу досліджуваних одиниць.

7. Виявлено, що в оповіданні «Золотий жук» Е. По концепт «злодій» вербалізується лексемою *villain*, яка є ключовою у мовному вираженні зазначеного концепту; також використовується ряд лексем, утворених за допомогою префіксів з негативним значенням *-un* та *-mis*; лексемами *wrong*, *grasp*, *mortification*, *disaster*; лексем на позначення насилля. Усі зазначені способи вербалізації дослідженого концепту відтворюються за допомогою трансформації конкретизації (32 %). Вважаємо, що для адаптації творів до україномовної аудиторії та надання адекватного перекладу перекладачем успішно використовуються уточнення, часто в поєднанні з іншими трансформаціями, такими, як додавання та вилучення.

8. Зазначено, що аналіз прикладів перекладу мовних засобів вербалізації концепту «злодій» в оповіданні Е. По «Таємниця Марі Роже» показав використання генералізації у 27 % випадків. У зазначеному оповіданні досліджуваний концепт відображається в мові за допомогою лексем на позначення вбивства (*murder*, *violence*, *atrocitiy*); лексем, похідних з французької мови (*maltreated*, *malefactor*); метафоричних виразів. Застосування аналізованої лексичної трансформації викликане бажанням перекладача адаптувати оригінальне речення до норм і структури мови перекладу (в даному випадку української мови), уникаючи при цьому буквального перекладу, калькування, тавтологій. У деяких прикладах

генералізація призводить до втрати стилістичного та емоційно-оцінного забарвлення визначених лексем, зокрема метафоричних виразів.

9. Оповідання «Викрадений лист» автора Е. По містить концепт «злодій», який простежується в образі персонажа, що вчинив крадіжку важливого документу. Наведений концепт вербалізується за допомогою лексем на позначення крадія та почуттів, які він викликає у жертви, а також ряду фразеологізмів. У процесі перекладу цих мовних засобів було застосовано трансформацію модуляції, яка складає 22 % від загальної вибірки матеріалу дослідження. Застосування аналізованої трансформації особливо підходить для перекладу фразеологічних одиниць, зберігаючи при цьому інформативність тексту, використання трансформації модуляції допомагає надати реченню звичної й типової для української мови структури.

10. Доведено, що компенсація є поширеною в перекладі детективного оповідання Е. По «Вбивства ну вулиці Морг» у процесі відтворення мовних засобів на позначення концепту «злодій». Вербалізація зазначеного концепту відбувається за рахунок використання лексичних повторів, метафоричних та ідіоматичних виразів. Перекладацька трансформація компенсація складає 19 % від загальної вибірки досліджуваного матеріалу та використовується особливо часто там, де необхідно передати суто внутрішньо-лінгвістичні значення, що характеризують ті або інші мовні особливості оригіналу – повторюваність, ідіоматичність, а так само при передачі прагматичних значень, коли не завжди можна знайти пряму відповідність одиниці похідної мови в системі мови перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові праці

1. Алексеева И. С. Текст и перевод. Вопросы теории : учебное пособие. М. : Межд. отн-я., 2008. 184 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : учебник для вузов. М. : Флинта : Наука, 2006. 384 с.
3. Аскольдов С. А. Концепт и слово. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста.* М. : Academia, 1997. С. 267–279.
4. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж : ВГУ, 1996. 104 с.
5. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров. *Эстетика словесного творчества.* М. : Искусство, 1979. С. 237–280.
6. Бархударов Л.С. Язык и перевод. М.: Международные отношения, 1975. 190 с.
7. Бенедиктов Б.А. Психология овладения иностранным языком. Минск: Высшая школа, 1974. 335 с.
8. Болдырёв Н. Н. Когнитивная лингвистика: Курс лекций по английской филологии. Тамбов: Изд.во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2002. 123 с.
9. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский: *Учебное пособие. 2-е изд., испр. и доп..* М.: Изд-во УРАО, 2000. 208 с.
10. Ведмеденко О. Концепт «злодій» у детективних оповіданнях Е. По та лексичні трансформації його відтворення в англо-українському художньому перекладі. Львів, 2020. С. 45-51.
11. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
12. Влахов С. Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 1980. 340 с.

13. Воркачѐв С.Г. «Куда ж нам плыть?» – лингвокультурная концептология: современное состояние, проблемы, вектор развития. *Язык, коммуникация и социальная среда*. Вып. 8. Воронеж, 2010. С. 5-27.
14. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. М., 1981. 187 с.
15. Гарбовский Н.К. Теория перевода: Учебник. М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. 544 с.
16. Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации. М. : Гнозис, 2003. 288 с.
17. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. 544 с.
18. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. М.: Прогресс, 1984. 398 с.
19. Грузберг Л.А. Концепт. *Стилистический энциклопедический словарь русского языка*. М.: Флинта: Наука, 2006. 696 с.
20. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад. Львів, 1989. 94 с.
21. Зимняя И.А. Вербальное мышление (психол. аспект). Исследование речевого мышления в психолингвистике. М.: Наука, 1985. С. 72 – 85.
22. Зимняя И.А. Вероятностное прогнозирование в смысловом восприятии речи. Планы и модели будущего в речи. (Материалы к обсуждению). Тбилиси, 1970. 200 с.
23. Казакова Т.А. Художественный перевод. СПб.: Инъязиздат, 2002. 654 с.
24. Карасик В.И. Культурные доминанты в языке. *Языковая личность: Культурные концепты*. Волгоград-Архангельск, 2003. С. 27-38.
25. Казакова Т.А. Теория перевода (лингвистические аспекты). СПб.: Издательство Союз, 2000. 185 с.
26. Клементьева, Е.В. Концепт «Богатство»: когнитивно-прагматический аспект : на материале русского и английского языков автореф. дис. ...канд. фил. наук / Е.В. Клементьева. КГУКИ. Краснодар, 2008. 20 с.
27. Красних В.В. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. Воронеж, 1999. 154 с.

28. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. М. : Гнозис, 1998. 267 с.
29. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. К. : Юніверс, 2003. 279 с.
30. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова книга, 2003. 448 с.
31. Кочерган М. Вступ до мовознавства. К.: Академія, 2001. 368 с.
32. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира / Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. М. : Наука, 1988. С. 141–172.
33. Латышев Л.К. Курс перевода (Эквивалентность перевода и способы ее достижения). .: Международные отношения, 1981. 247 с.
34. Левицкая Т.Р. Пособие по переводу с английского языка на русский. М.: Высшая школа, 1973. 136 с.
35. Лебедева Н.М. Язык и национальная картина мира. Воронеж, 2002. 202 с.
36. Лилова А. Введение в общую теорию перевода. М.: Высшая школа, 1995. 256 с.
37. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология.* М. : Академія, 1997. С. 280-287.
38. Ляпин С.Х. Концептология: к становлению подхода. Концепты. *Научные труды Центроконцепта.* Архангельск: Поморский гос. унт, 1997. Вып. 1. С. 1135.
39. Любимов Н. М. Несгораемые слова. 2-е изд., доп. М. : Худож. лит., 1988. 336 с.
40. Макеева Н.С. Особенности языковой экспликации концепта богатство в художественных текстах XIX–XX вв. / The XXXVI International Conference on Philology «Russian as a foreign language and its teaching methods» March 12-17, 2007. СПб, 2007. С. 159-167.
41. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику. М.,1997. 356 с.
42. Миркін В. Я. Когнитивная лингвистика. Минск : ТетраСистемс, 2008. 266 с.
43. Михайлов Н. Н. Теория художественного текста. М.: «Академия», 2006. 224 с.
44. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод. М.: Воениздат, 1980. 237 с.

45. Николаева Т.М. Лингвистика текста. Современное состояние и перспективы. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. № 8. М.: Прогресс, 2007. С. 28-31.
46. Нерознак В.П. От концепта к слову: к проблеме филологического концептуализма. *Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков*. Омск, 1998. С. 80-85.
47. Новиков Л.А. Художній текст і його аналіз. Л., 2003. 283 с.
48. Павленис Р.И. Проблема смысла: современный логикофилософский анализ языка. М.: Мысль, 1983.
49. Полюжин М. М. Теорія і практика перекладу / Навчальний посібник. К.: УМК ВО, 1991. 96 с.
50. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика. М.: АСТ: Восток, Запад. 2007. 315 с.
51. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. т.3. М., 1968. 135 с.
52. Пименова М.В. Типология структурных элементов концептов внутреннего мира (на примере эмоциональных концептов). *Вопросы когнитивной лингвистики*. Кемерово, 2004. № 1. С.83-90.
53. Пименова М.В. Введение в когнитивную лингвистику. Кемерово, 2004. Вып.4. 208 с.
54. Райс К. Классификация текстов и методы перевода / Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. М., 2004. 296 с.
55. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. М.: Международные отношения, 1974. 214 с.
56. Рильський М. Мистецтво перекладу. К. : Радянський письменник, 1975. 344 с.
57. Реформатский А. А. О сопоставительном методе. *Лингвистика и поэтика*. М. : Наука, 1987. С. 40-52.
58. Рудяков А. Н. Система естественного языка глазами функционалиста (к проблеме определения языка) / Культура народов Причерноморья. 2004. Т. 49 (I). С. 190-194.
59. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. М., 1956. 122 с.
60. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1979. 156 с.

61. Стрелковский Г.М. Теория и практика военного перевода: Немецкий. М.: Воениздат, 1979. 272 с.
62. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М.: Школа «Языки русской культуры». 1997.
63. Томашевская М. П. Проблематика катастрофического советского общества: по произведениям Светланы Алексиевич. *Вестник Полоцкого государственного университета*. М.: Педагогические науки. 2016. № 15. С. 100-103.
64. Ткач Ю. Роздуми про переклад. *Теорія і практика перекладу: Республіканський міжвідомчий науковий збірник*. Вип. №18. К.: Вища школа, 1992. С. 190-193.
65. Топер П. Л. Перевод и литература: творческая личность переводчика. *Вопросы литературы*. Вып. №14. М., 1998. С. 84-88.
66. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. М.: Воениздат, 1973. 280 с.
67. Щетинкин В.Е. Пособие по переводу с французского языка на русаки. М.: Просвещение, 1987. 160 с.
68. Austin J. How to do things with word. Oxford: Clarendon Press, 2002. 182 p.
69. Catford J.C. A linguistic theory of translation. London: Oxford University Press, 1984. 259 p.
70. Croft W., Cruse D. A. Cognitive linguistics. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 356 p.
71. Landers C. E. Literary Translation. A Practical Guide. Clevedon: Multilingual Matters, 2001. 196 p.
72. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. P. 202-251.
73. Levy J. Translation as a Decision Process. *The Translation Studies Reader*. L., N.Y. : Routledge, 2000. P. 148–159.
74. Puurtinen T. Syntax, Readability and Ideology in Children's Literature. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*. Vol. 43. № 4, 1998. P. 524-533.

75. Shavit Z. Translation of children's literature as a function of its position in the literary polysystem. *Poetics today: Theory of translation and intercultural relations*. Vol. 2:4, 1981. P. 171-179.

76. Wierzbicka A. *Semantics: Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press. 1995. 500 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

77. По Е. А.. Золотий жук / переклад з англійської: Р. І. Доценко. К. : Веселка, 1992. 53 с.

78. По Е. А.. Таємниця Марі Роже / переклад з англійської: Р. І. Доценко. К. : Веселка, 1993. 48 с.

79. По Е. А.. Викрадений лист / переклад з англійської: Р. І. Доценко. К. : Веселка, 1992. 68 с.

80. По Е. А.. Вбивства на вулиці Морг / переклад з англійської: М. Г. Сарницький. К.: Веселка, 1992. 74 с.

81. Poe E. The Gold Bug. URL: <https://poestories.com/read/goldbug>

82. Poe E. The Mystery of Marie Roget. URL: <https://poestories.com/read/marie-roget>

83. Poe E. The Purloined Letter. URL: <https://poestories.com/read/purloined>

84. Poe E. The Murders in the Rue Morgue. URL: <https://poestories.com/read/murders>

Довідкова література

85. Кормілов З.І. Сучасний словник-довідник з літератури. М., 1999. 421 с.

86. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дикурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 196 с.

87. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. М.: Флинта: Наука, 2003. 320 с.

88. Русско-украинский и украинско-русский словарь. Сост.: Д.И. Ганич, И.С. Олейник. 4-е изд. К.: Радянська школа, 1990. 560 с.

89. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.

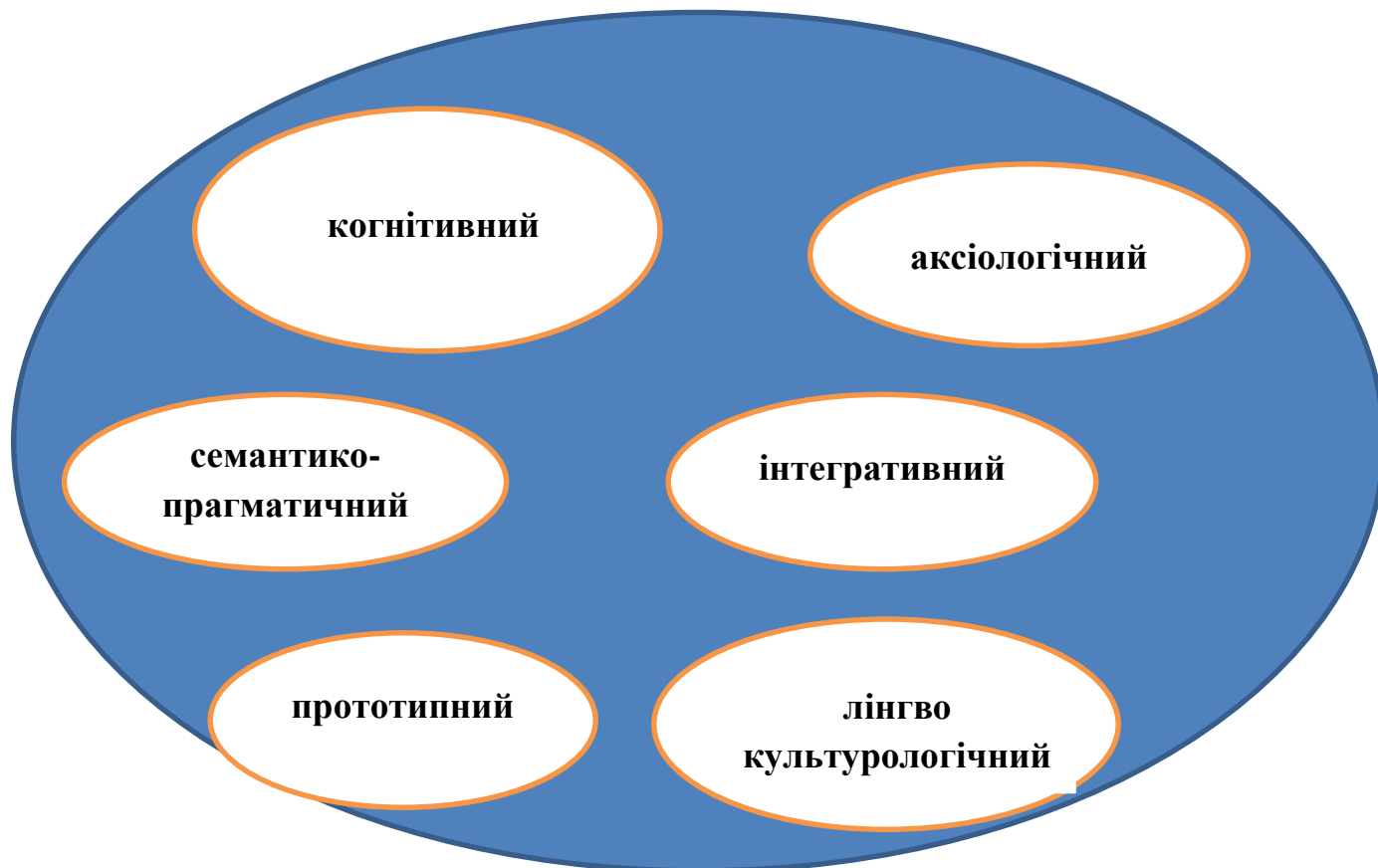
90. Тихонов А.Н. Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Т. 1. М.: Флинта, 2008. 839 с.
91. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1990. 694 с.
92. McArthur T. The Oxford Companion to the English Language. Oxford: Oxford University Press, 1992. 1184 p.

Интернет-джерела

93. Белокурова, С.П. Словарь литературоведческих терминов. URL: <http://literary_criticism.academic.ru/268/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%8F>
94. Джваршейшвили Р.Г. Психологическая проблема художественного перевода URL: http://zhurnal.lib.ru/w/wagapow_a_s/dzhvarshvili.shtml
95. Доле Э. О способе хорошо переводить с одного языка на другой URL: <http://www.sno.pro1.ru/lib/kuzII/1-4.htm>
96. Britannica Concise Encyclopaedia. URL: <http://www.britannica.com/>.
97. Chesterman A. Memetics and translation strategies. URL: <http://www.helsinki.fi>
98. Kade O. Translation and Culture URL: <http://accurapid.com/journal/19culture.htm>
99. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/>
100. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/>

ДОДАТКИ

Основні підходи до вивчення концептів

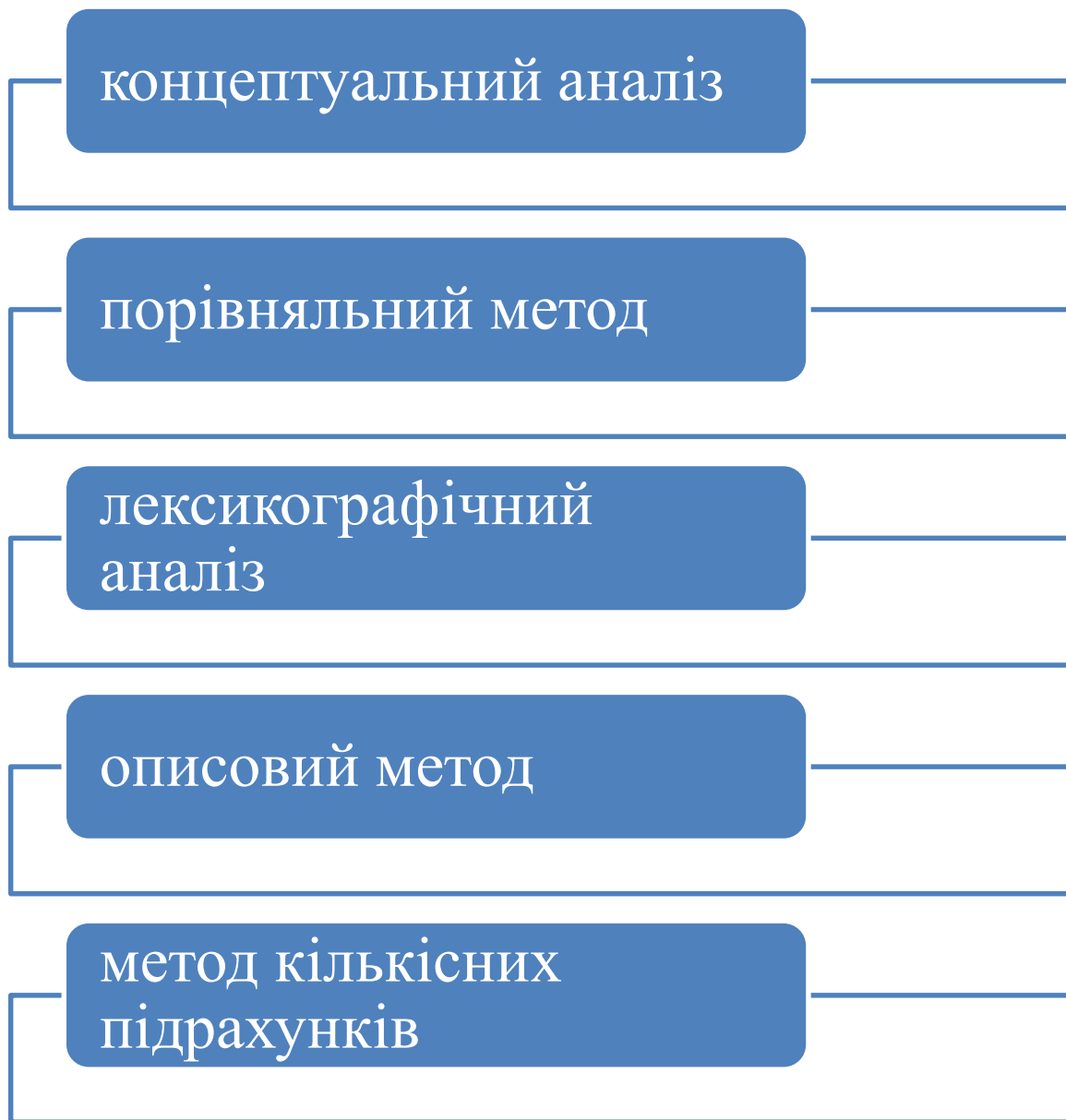

Визначення дефініції «концепт» у працях мовознавців

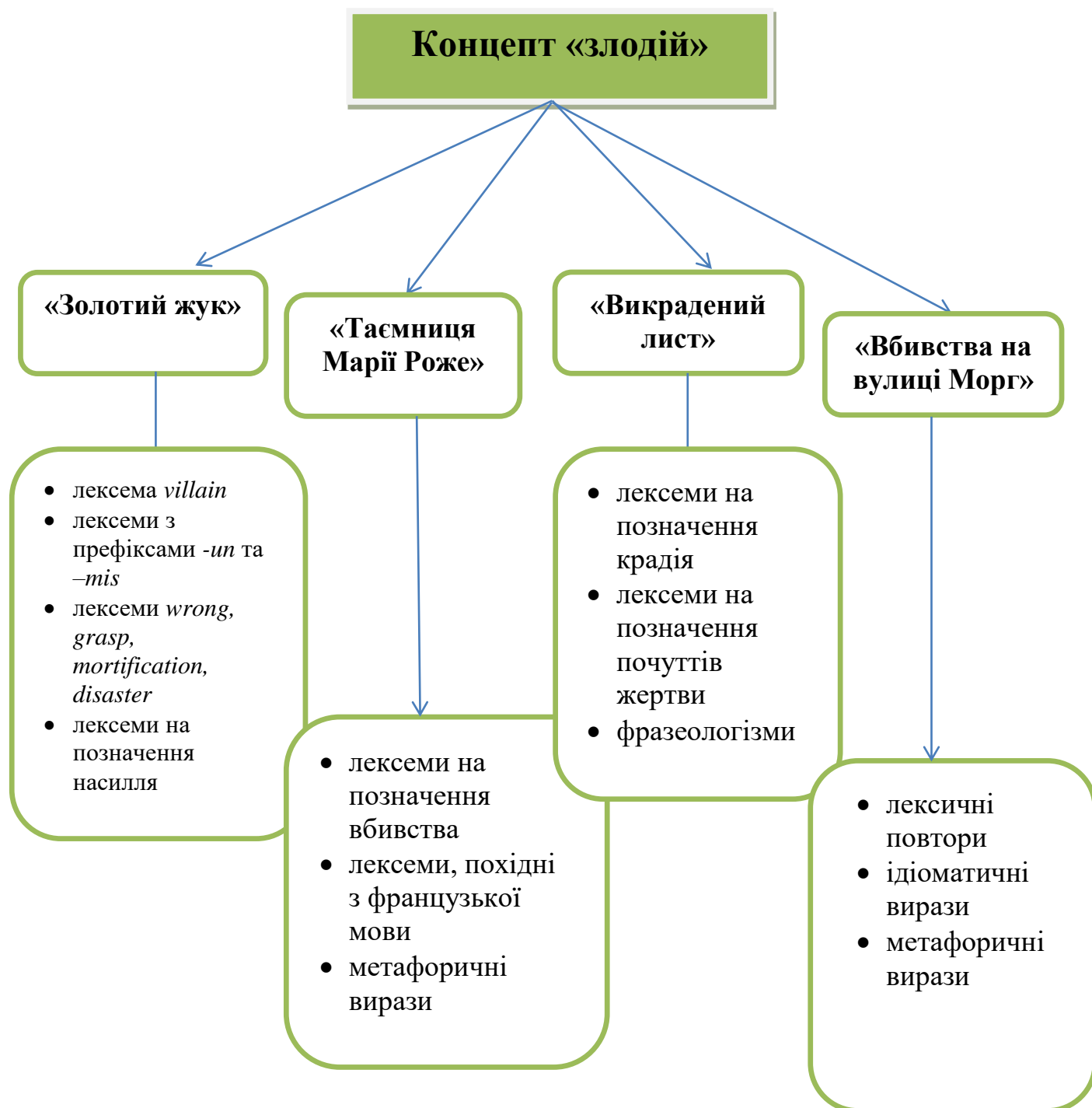
Автор дефініції	Визначення дефініції	Джерело
Е. С. Кубрякова	Концепт – оперативна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, квант знання. Найважливіші концепти виражені в мові.	Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира / Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. М. : Наука, 1988. С. 141–172.
Ю. Степанов	Концепти – це не тільки фрази, уривки розмови, але й фрази, які змушують наш розум створити такий набір інформації, який ми будемо пам'ятати протягом тривалого часу.	Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М.: Школа «Языки русской культуры». 1997. 261 с.
М. М. Болдирев	Концепт формується на базі різних форм пізнання: чуттєвого досвіду, предметно-практичної діяльності, розумової, експериментально-пізнавальної та теоретико-пізнавальної діяльності, на основі вербального і невербального спілкування.	Болдырёв Н. Н. Когнитивная лингвистика: Курс лекций по английской филологии. Тамбов: Изд.во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2002. 123 с.

В. І. Карасик	Концепт – це первинне культурне утворення, що транслюється в різні сфери буття людини, в якості багатовимірного смислового сполучення, в якому виділяються ціннісна, образна і понятійна частини.	Карасик В.И. Культурные доминанты в языке / <i>Языковая личность: Культурные концепты.</i> Волгоград-Архангельск, 2003. С. 27-38.
А. Вержбицька	Концепт – це об'єктивне «поняття» в «ідеальному» мовному світі, який відображає культурні уявлення людини про реальний світ. Концепт описує типові ситуації культури і є предметом вивчення культурології.	Wierzbicka A. <i>Semantics: Primes and Universals.</i> Oxford: Oxford University Press. 1995. 500 p.

Методика дослідження концепту «злочин» у детективних оповіданнях Е. По

Мовні засоби вираження концепту «зłodий» у детективних оповіданнях Е. По

Мовні засоби відтворення концепту «злодій» у перекладі детективних оповідань Е. По

Трансформація	Оригінал	Переклад
конкретизація	<p><i>“You scoundrel,” said Legrand, hissing out the syllables from between his clenched teeth—“you infernal black villain!—speak, I tell you!</i></p>	<p><i>Ти, мерзотнику,—просичав Лєгран крізь зуби,—триклятий чорнючий крадію, відповідай мені зараз же, чуєш?</i></p>
генералізація	<p><i>The medical testimony spoke confidently of the virtuous character of the deceased. She had been subjected, it said, to brutal violence.</i></p>	<p><i>Висновок медичного огляду не залишав жодних сумнівів у цнотливості небіжчиці. У ньому зазначалося, що вона зазнала наруги.</i></p>
модуляція	<p><i>When I wish to find out how wise, or how stupid, or how good, or what the wicked and bad things he has done, or what are his thoughts at the moment...</i></p>	<p><i>Коли мені треба збагнути, наскільки людина розумна чи дурна, добра чи лиха, як вона нашкодила, про що вона думає....</i></p>
компенсація	<p><i>There they found a door that was firmly closed, locked, with the key inside. Quickly they forced the door open, and they saw spread before them a bloody sickening scene – a scene of horror!</i></p>	<p><i>...але, діставившись великого затильного покою на п'ятому поверсі (двері якого також довелося вивалити, бо були замкнені зсередини), були вражені не лише жахливістю, а й цілковитою незрозумілістю того, що побачили.</i></p>

**Відсотковий показник використання лексичних перекладацьких
трансформацій при відтворенні концепту «злочин» у
детективних оповіданнях Е. По**

